

NEZAVISNI EVALUACIJSKI IZVJEŠTAJ

Izvještaj pripremila:

Marina Škrabalo
MAP Savjetovanja d.o.o
Vlaška 79, Zagreb
www.map.hr

svibanj, 2004.

SADRŽAJ

EXECUTIVE SUMMARY	3
1. UVOD: CILJEVI I PRIRODA EVALUACIJE.....	11
2. PREGLED KONCEPCIJE PROJEKTA.....	14
3. ANALIZA PROCESA I SUSTAVA POTPORE VOLONTERIMA	18
PROCES SELEKCIJE	18
<i>Pouke i preporuke o procesu selekcija volontera</i>	<i>21</i>
PROCES EDUKACIJE	23
<i>Pouke i preporuke o edukativnom procesu.....</i>	<i>27</i>
PROCES MENTORIRANJA I POTPORE VOLONTERIMA.....	28
<i>Pouke i preporuke o procesu mentoriranja i potpore</i>	<i>31</i>
4. ANALIZA UTJECAJA PROJEKTA NA VOLONTERE I ZAJEDNICE	33
UTJECAJ PROJEKTA NA VOLONTERE.....	33
<i>Pouke i preporuke vezane uz utjecaj projekta na volontere</i>	<i>37</i>
UTJECAJ PROJEKTA NA ZAJEDNICE.....	37
<i>Preporuke vezane uz održivost utjecaja na zajednice</i>	<i>43</i>
POPIS IZVORA	45

EXECUTIVE SUMMARY

This independent evaluation report presents the findings, lessons learned and recommendations of an independent evaluation of the Center for Peace, Nonviolence and Human Rights Osijek (CZM) project *Volunteers in Peacebuilding and Community Development (Volonteri u izgradnji mira i zajednice)*, conducted in the period January 2001 - December 2003. Current project funding comes from a variety of sources including the Croatian Government, Evangelic Development Service Germany, Presbyterian Church USA, Mercy Corps-USAID, Westminster Foundation for Democracy, Ecumenical Women's Fund, Academy for Educational Development etc.

The project represents the second phase of the long-term program of CZM of supporting peacebuilding processes in post-war communities in Eastern and Western Slavonia. It is directly built upon the lessons learned and recommendations of the first phase of the project *Building a Democratic Society Based on the Culture of Nonviolence in Eastern Slavonia (IDDIS)*, active in the period 1998 - 2001. During the first phase, a network of multiethnic Peace Teams in 12 post-war communities with a multiethnic structure of inhabitants was established and supported by international volunteers. The second project phase has focused on empowering local residents in 10 communities out of original 12 communities (Dalj, Tenja, Berak, Vukovar, Beli Manastir, Okučani and three villages in Bosanska Posavina, Zborište, Kolibe Gornje and Novo Selo), to act as local community organizers and peacebuilders.

The logic of project intervention is grounded in the assumption that peacebuilding (restoration of sense of security, trust and ability to transform broken relationships) is the most effectively promoted by means of cooperative needs-based community development initiatives, undertaken by local residents who live and act in social spaces where they are unavoidably oriented towards each other.

The project has envisaged the following main avenues of supporting the local residents (1) public announcements of the project in the target communities, hence enabling all interested residents, regardless of their previous contacts with former peace teams, to join in; (2) education program in peacebuilding and community organizing, with focus on non-violent action and communication, personal empowerment, teamwork, needs assessment through community listening projects, planning, mobilizing as well as civil society development in the Croatian context and

(3) mentoring and technical support for community based initiatives undertaken by local residents affiliated with the project.

During the second project phase, a volunteer capacity-building structure has been established to provide training, mentoring and technical assistance (such as fundraising and advocacy), to the local residents in 10 respective communities who are setting up and maintaining community-based organizations and initiatives (community-wide actions, war veterans' associations, inter-religious groups, a Roma association, youth clubs, a school mediation project, creative workshops for pupils as a preparation for inter-ethnic dialogue etc.). The project capacity-building structure includes a core project management team, including two senior peacebuilding organizers, a former peace worker who has become a specialist in the Listening Project and a participatory action research specialist; four experienced peacebuilding trainers, two Peace Teams (Okučani and Slavonski brod) who have continued their field presence, former Peace teams in Beli Manastir and Tenja, as well as local residents who used to act as affiliates of the peace teams and have in the meantime grown into experience community organizers themselves (particularly Dragica Aleksa in Berak and the leader of the Roma Association Baranja in Beli Manastir).

PROJECT IMPACT ON INDIVIDUAL VOLUNTEERS

Taking into account the long-term effects of the Center for Peace support for peacebuilding initiatives in the target communities, the second project phase has been instrumental in the profiling of at least six individuals in the communities of Tenja, Berak, Beli Manastir and Vukovar who have built up their motivation and self-confidence to the point of undertaking leadership roles in their communities, hence ensuring the sustainability of the current peace initiatives. In addition, the second project phase has strengthened collective leadership in three civil initiatives in Okučani, including Women's Association Duga, the nascent center for War veterans and Community and the youth forum. All of these volunteers have gained respect of their neighbors, local authorities and other volunteers with lower level of leadership drive. The project has encouraged them to become independent in fundraising, take leadership roles in teamwork, and in setting up (Luč and Milkmen's Association in Berak) or leading local nongovernmental organizations (Youth Club in Berak and Roma Association in Baranja). Two volunteers have also become politically active at the local level, while three volunteers have grown into independent trainers.

PROJECT IMPACT ON CIVIL INITIATIVES/GROUPS

During the second project phase, as many as six new nongovernmental organizations and three steady civil initiatives have emerged. In addition, two existent NGOs in

Dalj have been further strengthened. In Berak, the original volunteer initiative “Stretched Hand” has resulted in three local NGOs, of which the latter two are multiethnic - the Youth Club, peace Association Luč; and the Milkmen Association. These new civil structures represent a significant change in the social landscape of this small, gravely traumatized village of 350 residents. In Okučani, due to the intense peacebuilding work of the peace team, which goes beyond the scope of this project, a multiethnic and peace-focused, women-initiative has become an independent local Ngo Duga. Three local branches of war veterans coordinator to jointly found a regional center for war veterans and the Community, which represents an outstanding step out of the dominant hierarchical and socially isolated war veterans- organizing. The Youth forum in Okučani has continued to organize cross-border summer peace youth camps and is preparing for transformation into a local NGO. At the same time, informal volunteer initiatives in Tenja (needs-based community actions), Vukovar (interactive creative workshops with children and potential parents) and Beli Manastir (have continues, with prospects of organizational consolidation either within existent or as new NGOs.

PROJECT IMPACT ON TARGET COMMUNITIES

Through systematic promotion of participatory methods of needs assessment, planning and decision-making, *the project has positively impacted the culture of cooperation* within target communities, both at the level of civil initiatives, local NGOs, institutions and authorities.

Despite the fact that the project did not insist upon the multiethnic structure of volunteer groups or focus on multiethnic cooperation within supported community initiatives, *the promotion of multiethnic cooperation has been subtly integrated in all aspects of the project*, including open promotion of peacebuilding and multiethnic structure of the project team, ethnically and geographically mixed education groups and connecting volunteers with peace and multiethnic NGOs and projects in the region. Such consistent and at the same time non-intrusive approach in promoting social inclusion and integration has proved fruitful as several local initiatives have manifested spontaneous, non-ideological openness to diversity.

The project support provided to individual volunteers and their teams has resulted in the *strengthening and emergence of civil initiatives*, including as many as six new formal citizen associations in Berak and Okučani, three steady informal initiatives in Vukovar, Beli Manastir and Tenja and three short-term, highly successful community actions in the villages in Bosanska Posavina. Additional two already existent NGOs in Dalj and Beli Manastir have been strengthened. All of these groups have enhanced

their visibility and social status in their communities, enabling them to interact on an equal basis with local institutions and authorities.

The project has contributed to the successful implementation of as many as 17 different community actions, several of which are long-term. It is particularly valuable that all of these actions have been initiated on part of local volunteers, based on their assessment of priority needs and interest in active participation of their fellow residents. It is interesting to note that the community actions or initiatives can be divided in two main groups - actions of improving community public spaces and actions providing additional community services. Most actions have gained financial, material or administrative support of local authorities and institutions. The following public spaces have been renovated in the scope of the project: volunteer firemen's premises in Dalj, children-s playgrounds in Tenja, Beli Manastir and Zborište (also serving as soccer field), community center in Novo Selo, youth clubs in Kolibe Gornje and Berak, side roads and the community park in Okučani (decorated with hand-made wooden boards with peace slogans), the river bed (former illegal waste deposit) in Okučani. New community services have included inter-ethnic creative children-s workshops in Vukovar (Serbs and Croats and Beli Manastir (Roma Serbs and Coats), peace workshops and youth club in Berak, continuous cultural, youth activities, war veterans-support group, periodic interfaith gatherings and a primary school mediation project in Okučani. The latter is an outstanding example of project impact on the local institutions, as the peer mediation project has been fully integrated in the school-s annual curriculum and recognized as an example of best practice at the county level.

LESSONS LEARNED AND RECOMMENDATIONS

SELECTIONS, RECRUITMENT AND MOTIVATION

- In the volunteer selection process, more attention could be paid to specific challenges faced in the group setting by individuals with stronger war trauma and experience of hierarchical structures. In those cases, the project team might adapt the education and mentoring process to the special needs of such teams or if proved impossible, separate support provided to traumatize individual from support provided to volunteer groups.
- Considering already habitual higher drop-out rate of Croatian residents in various peace projects in the region, the peace team could invest additional effort in motivating and keeping Croatian residents within the project initiatives (e.g. by means of a tailored education process that creates more

spaces for open and safe expression of negative attitudes and fears of multiethnic cooperation and elaborate its recruitment strategies.

- It has become evident that the education process is not to a significant determinant of volunteers' actual engagement in community peacebuilding, although it has been precious for preparing volunteers to take action in their communities. Careful monitoring of motivation and frustration factors throughout the cooperation with the volunteers is the only way of timely recognition of potential crises, especially at the group level.

- In situations featured by group tensions regarding joint decision making on community projects, such as in Vukovar, Dalj or Beli Manastir, it has proved to be most useful to open up space for the formation of parallel sub-teams, enabling individual volunteers to remain active despite differences in priorities or frustrating group dynamics. It is recommended that in the future the project team further clarify its approach to a potential conflict of two project objectives - empowerment of individuals for community peacebuilding on one hand and strengthening informal homogenous local social structures for peacebuilding. In those cases where the latter objective is deemed a priority, it is important that the project team clarifies that expectation to the interested local residents and then to ensure means for the support of their long-term engagement in the role of leaders (with education focus on co-leadership skills, decision-making, fundraising support and intense networking).

- Due to the empowerment and skill-building experienced by volunteers, it is likely to expect that some volunteers will gradually enhance their self-expectations, as well as their ability to access resources and improve their position on the labor market, NGOs or political bodies, which may in turn mean that their volunteer engagement stops. Such outcomes should not be viewed as negative, especially if the cooperation with the CZM finishes on the positive note of future openness for mutual cooperation with these individuals.

VOLUNTEER EDUCATION FOR COMMUNITY DEVELOPMENT AND PEACEBUILDING

- During the second project phase, CZM has made an important shift towards sustainable capacity building for volunteer education in community development and peacebuilding. The project cooperation with the Education House and the trainers' teams has proved most beneficial in that respect. The published trainer's manual and the educated group of trainers will enable

faster response to the need for training or external facilitation of participatory decision making and planning in the target communities. In that way it is probably that in the future, community initiatives will be less depended on structured mentoring and the project team will be able to complement its training and mentoring resources with those of the trainers affiliated. It is recommended that from the very start of the third project phase, the project team identify needs for additional training and external facilitations, which may be assigned to the Education house trainers. In addition, coordination with the other CZM programs, such as the series of seminars for the formal and informal community leaders in Beli Manastir has resulted in supplemental opportunities for education of the few volunteers affiliated with the project and has significantly enhanced their leadership capacity.

- The evaluation has shown that the main purpose of the education process has been individual volunteer empowerment, in terms of enhanced awareness of one's potentials and competencies for community peacebuilding and building of relevant skills, such as nonviolent communication, participatory planning, needs assessment by means of community listening project and project proposal development. It is important not to avoid the assumption that the education process necessarily results in team cohesion resilient to the challenges of concrete implementation of community initiatives, regardless of the group cohesion during the learning process. It is recommended that the encouragement of the formation of local teams not be treated as an expected result of the education. Instead, it is more appropriate to treat it as an expected result of intense mentoring.
- Considering the heterogeneity of volunteer groups included in the education process, both in terms of life and activist experience, it is recommended that in future similar projects education be combined with the mentoring of local initiatives, which would enable follow-up training in specific themes which volunteers might fully recognized as relevant only when faced with real challenges.
- Based on the experiences from the second project phase, the listening project should be treated as a valuable, yet not always necessary method of community needs assessment and trust building. Volunteers should be introduced to a range of possible applications of the listening projects, from

general community assessment, to the testing of specific, already articulated ideas and recruitment of potential supporters.

VOLUNTEER SUPPORT AND MENTORING

- The project team has articulated a set of very specific guidelines for more efficient structuring of the mentoring support to the volunteers in the future, where priority would be accessibility of support, paralleled by gradual encouragement of volunteers to take more responsibility in order to avoid the creation of dependency relationship.
- It is understandable that the project team had little time for additional networking support to volunteers, in light of the workload related to the need for additional mentoring and technical assistance. Nevertheless, it is highly recommended that during the next project phase, networking be considered one of the top options for support provision to volunteers, as it lowers the pressure of direct TA provided by the project and at the same time enriches the volunteers- social networks, deemed instrumental for the sustainability of their activism.
- At the end of the second project phase and due to the multiyear support of CZM, in all target communities in Croatia there is at least one highly motivated individual ready to undertake A leadership role in community organizing for the purpose of peacebuilding and community development. This assessment coincides with the CZM's decision to focus the project support in the next phase on the leadership skills development of the select pool of "community organizers" who will also be provided with basic financial support, considering that the extent of their responsibilities, effort, time and exposure in their communities go beyond the basic volunteer role.
- It is recommended that individual support to the leaders be combined with the support to volunteer groups in Tenja, Dalj and Berak, primarily by means of networking with other similar initiatives, support providers, no education opportunities, as well as provision of advice on fundraising and periodic facilitations of participatory planning. In that respect, the project team can rely on other programs of CZM (Education house and NGO Support Center) and other organizations. The provision of appropriate organizational support to these initiatives would be facilitated by timely identification of organizational development priorities, e.g. recruitment and membership development, structuring of joint work, community based fundraising or self-financing.

- Considering that the second project phase has resulted in the volunteers' leadership potential, cooperative relations with local authorities and visibility of volunteer engagement in all target communities, the next project phase should build on the existent volunteer initiatives. It is deemed key that the future “community organizers” be encouraged to envision their work in strategic terms and identify opportunities for tight cooperation with other local and regional actors, in terms of organizational and institutional support and access to expertise.

- Politically conscious volunteer engagement provides a key link between often apolitical community development initiatives and inherently political nature of the peacebuilding process. It is recommended that future community organizers and all other interested volunteers be provided with additional training in public advocacy and broadly understood political action, adjusted to the specific cultural conditions of smaller semi-rural communities.

- In order to preserve the social energy activated during the second project phase, it would be useful to identify opportunities for renewed mobilization of those local residents who participated in time-limited community actions of infrastructure restoration over the past two years (either through similar actions or emerging social activities or services).

1. UVOD: CILJEVI I PRIRODA EVALUACIJE

1.1. Cilj je ove evaluaciji pružiti dodatni, u većoj mjeri vanjski uvid u postignuća te pouke i preporuke koje proističu iz završene druge faze projekta *Volonteri u izgradnji mira i zajednice* Centra za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek (CZM) u razdoblju od siječnja 2002. do prosinca 2003. godine. , kako bi se susljedna, treća trogodišnja faza projekta koja je već u tijeka mogla oblikovati u skladu s dosad uočenim prilikama i načinima izbjegavanja prepreka. Upravljačkom timu CZM-a su od posebnog interesa sljedeća evaluacijska pitanja koja se odnose na utjecaj projekta na volontere i održivost utjecaja na pojedine zajednice u kojima je projekt djelovao:

1. Kako smo osnažili volontere?
2. Na koje poteškoće su nailazili volonteri u svojim zajednicama- teškoće, i što bi im olakšalo rad u zajednicama?
3. Da li smo dovoljno jasno radili u zajednicama? Kako su nas mještani prepoznali?
4. Kako nas vidi lokalna uprava?
5. Koji stupanj održivosti našeg projekta smo ostvarili u pojedinim zajednicama?

1.2. Za razliku od većine projekata gdje se vanjska evaluacija provodi jednokratno na kraju projekta od strane osobe koja nije bila uključena u proces pripreme i provedbe projekta, u ovom slučaju odnos evaluatorice te projekta *Volonteri u izgradnji mira i zajednice* te CZM-a je dugoročan i suradnički.

1.3. Naime evaluatorica je sudjelovala u sveobuhvatnoj procjeni utjecaja prve faze projekta u kolovozu 2000. kada je intervjuirala članove mirovnih timova u Dalju, Tenji, Vukovaru i Belom Manastiru, kao i predstavnike lokalnih vlasti i suradničkih organizacija; analizirala nalaze većine projekata slušanja; pripremila pregled razvoja CZM-a i sociopolitičkih prilika u regiji. Evaluatorica je upoznata s nastankom i provedbom druge faze projekta od samog početka pripreme projektnog prijedloga.

1.4. Tijekom posljednje tri godine, evaluatorica je pripremila nekoliko istraživačkih tekstova, u obliku studija slučaja o koncepciji rada na izgradnji mira CZM-a kao i o ulozi evaluacije u procesu izgradnje mira¹. Ovi se tekstovi temelje na neposrednom praćenju i procjeni prve i druge faze projekta *Volonteri u izgradnji mira i zajednice*, s

¹ Ključni tekstovi: magistarski rad Marina Škrabalo (2000): "Evaluation Criteria for Grassroots Peacebuilding: Case Study of Peace Teams Project, Croatia", Syracuse University, Maxwell school of citizenship and Public Affairs, mentor Dr. Robert Rubinstein; studij slučaja "Creating a Community-based Security Structure in Eastern Slavonia: The Center for Peace, Nonviolence and Human Rights, Osijek, Croatia" u istraživačkom izvještaju "Documenting Impact of Community-based Peacebuilding in Croatia and the Post-Yugoslav region", poglavlje 4, International Policy Fellowship Program, OSI-Budapest, www.policy.hu/skrabalo te kraći studij slučaja "Strengthening Local Capacities for Peace building: The Center for Peace, Non-violence and Human Rights, Osijek, Croatia", <http://www.osepsee.net>

naglaskom na (1) praćenje edukativnog programa (vođenje evaluacijskih sastanaka s trenerima, na temelju dokumentacije treninga, (2) praćenje cjelokupnog programa edukacijske kuće CZM-a u suradnji s kojim je ovaj projekt pripremio priručnik za trenere na temu Volonteri u izgradnji mira i zajednice) (2) praćenje, evaluacija i savjetodavna i facilitatorska potpora Mirovnom timu u Okučanima tijekom 2002. godine (niz intervjua s volonterima i suradnicima te radionica s aktivnim mještanima u dva navrata u proljeće i jesen 2003., facilitacija planiranja rada s braniteljima, niz konzultacija s voditeljicom tima, sudjelovanje u strateškom planiranju u prosincu 2003). Evaluatorica je također sudjelovala u nekoliko sastanaka Upravljačkog tima i Programskog savjeta CZM-a, naročito u fazi artikulacije vrijednosti i pokazatelja praćenja rada na izgradnji mira u lokalnim zajednicama kroz edukaciju, mentoriranje i druge oblike potpore lokalnim akcijama.

1.5. U veljači 2003. evaluatorica je u suradnji s Jasminom Papa iz MAP Savjetovanja, socijalnom radnicom, i istraživačicom čije je uže područje interesa afirmacija prava Roma te članom Upravljačkog tima projekta Igorom Đorđevićem, provela petodnevno dodatno skupljanje podataka u svrhu pripreme ovog izvještaja koje je uključilo detaljan pregled postignuća, pouka i preporuka s Upravljačkim timom, individualne i grupne polustrukturirane intervju s volonterima u Tenji, Dalju, Berku, Vukovaru i Belom Manastiru; intervju s načelnikom općine u Tompojevcima i Dalju, službenicom Mjesnog odbora Tenja, načelnikom Policijske stanice i Predsjednikom Općinskog suda u Belom Manastiru te grupne intervju s roditeljima djece uključene u aktivnosti volontera projekta u Belom Manastiru i Vukovaru. Naknadno su obrađeni upitnici mještana iz Tenje koje su kontaktirali tamošnji volonteri. U travnju 2004. evaluatorica je dodatno posjetila Berak u sklopu procjene utjecaja programa malih financijskih potpora Academy of educational development te provela detaljan grupni polustrukturirani intervju s volonterima, članovima Udruženja mljekara koje je nastalo na temelju inicijative volontera projekta u Berku. U dijelu tog sastanka sudjelovao je i načelnik općine Tompojevci. U sklopu tog skupljanja podataka, evaluatorica se sastala s tri predstavnika mljekare Novi Domil u Županji koja otkupljuje mlijeko iz Berka.

1.6. Uslijed s jedne strane nedostatnog vremena za sveobuhvatno terensko istraživanje, te, s druge strane, velike količine ranije prikupljenih i analiziranih podataka o postignućima i izazovima projekta (s naglaskom na interni proces praćenja i evaluacije projekta), evaluatorica nije provela dodatno skupljanje podataka u Okučanima i Slavonskom brodu, što predstavlja određeni manjak koji pak s druge strane ne može u većoj mjeri utjecati na prirodu nalaza i preporuka, budući da je evaluatorica detaljno upoznata upravo okončanim radom i budućim planovima Mirovnog tima u Okučanima, dok je rad Mirovnog tima u Slavonskom brodu završio te

je dokumentiran prije godinu dana, bez planova za nastavak tijekom treće faze projekta.

1.7. Usljed izuzetno temeljitog uvida u projekt koji već dosad posjeduju članovi Upravljačkog tima koji su integrirali praćenje u sve ključne aktivnosti projekta te su prilikom pripreme treće faze projekta artikulirali naučene lekcije (pouke) iz druge faze, kao i uslijed već postojećih prikaza koncepcije i postignuća projekta koje je evaluatorica pripremila tijekom prethodnih godina, ovaj se evaluacijski izvještaj prvenstveno bavi ključnim postignućima, poukama i preporukama koje su relevantne za sljedeću fazu projekta kroz analizu, odnosno u većini slučajeva validaciju i nadopunu uvida do kojih je došao Upravljački tim. Iz tih razloga, u izvještaju se neće u većoj mjeri opisivati projektne aktivnosti i specifične povratne informacije sudionika, već će žarište biti na analizi primjerenosti metodologije, utjecaja i održivosti projekta. Iz navedenih razloga, ovaj se izvještaj može smatrati komplementarnim, a ne sintetskim prikazom projekta, s vrlo jasnom praktičnom svrhom poboljšanja rada u narednom dvogodišnjem razdoblju.

1.8. Na kraju, evaluatorica se zahvaljuje na trajnom povjerenju Ranki Jindri, Igoru Đorđeviću, Michelle Kurz, Katarini Kruhonja, Sonji Stanić, Ljubici Berić te svim volonterima i aktivistima CZM-a koji su sudjelovali u ovom višegodišnjem procesu praćenja i procjene ovog projekta. Bez otvorenosti aktivista/ica CZM-a da sagledaju kako uspješne, tako i izazovne strane vlastitog rada, ovaj proces monitoringa i evaluacije ne bi prerastao u temeljit i bogat proces učenja.

1.9. Izvještaj je organiziran u četiri analitička poglavlja koji se bave sljedećim aspektima projekta (1) koncepcijom projekta (vrijednostima i pretpostavkama, ciljevima na kojim apočiva logika interencije), (2) procesom potpore volonterima, odnosno primarnim aktivnostima projekta, (3) utjecajem projekta na volontere te (4) utjecajem projekta na zajednice u kojima je projekt djelovao. U svakom poglavlju posebno su istaknute relevantne pouke (lekcije učenja) i preporuke koje proizlaze iz analize.

2. PREGLED KONCEPCIJE PROJEKTA

2.1. Projekt *Volonteri u izgradnji mira i zajednice*, u trajanju od 1. siječnja 2002. do 31. prosinca 2003. dio je dugoročnog rada CZM-a na obnovi povjerenja i građanske sigurnosne strukture u poslijeratnim selima i gradovima Istočne Slavonije, Baranje (bivše UNTAES područje) te Zapadne Slavonije. Projekt se izravno temelji na poukama, preporukama i postignućima prve faze projekta, *Izgradnja demokratskog društva u istočnoj Slavoniji* (IDDIS) od 1998. do 2001. godine, tijekom koje su u 12 zajednica formirani nacionalno raznoliki mirovni timovi, u sklopu kojih su domaći, educirani mirovni radnici (aktivisti), međunarodni volonteri i zainteresirani mještani sustavno otvarali komunikaciju i poticali zajedničke, volonterske aktivnosti utemeljene na izraženim potrebama mještana, prepoznatima kroz strukturirane projekte slušanja.

2.2. Uslijed nedostatne i neočekivano smanjene financijske potpore EU, CZM nije mogao osigurati postepen prijelaz u drugu fazu projekta, koja je zamišljena kao prijenos odgovornosti za lokalne procese izgradnje mira i zajednice na vanjski krug volontera koji su djelovali u sklopu mirovnih timova. Uslijed razdoblja oskudnih sredstava tijekom 2001. godine te izuzetne iscrpljenosti aktivista nakon završetka prve faze projekta došlo je do osipanja mirovnih radnika, tako da je u više sredina, posebice u Dalju i Vukovaru, tijekom 2001. godine sva komunikacija između CZM-a i ranije aktiviranih mještana ovisila o vremenu i energiji ključnih voditeljica prve faze projekta koje su pak u tom razdoblju bile zaokupljene potragom za financijskim sredstvima i održavanjem suradnje sa nizom suradnika i nizu zajednica. U tom je razdoblju primjerice mirovni tim u Okučanima nastavio s radom na volonterskoj osnovi (pri čemu je važan faktor činjenica da su obje mirovne radnice mještanke Okučana odnosno obližnje Nove Gradiške), dok je mirovni tim u Belom Manastiru (gdje su također dvije od tri osobe tada živjele u tom gradu), uključujući i mještana volontera, osnovao vlastitu udrugu BRIC, a mirovni radnik iz Tenje se pak pridružio upravljačkom timu CZM-a na osmišljavanju nastavka projekta.

2.3. Napori potrage za financijskim sredstvima i motivacija za nastavkom projekta ipak su urodili pozitivnim ishodom, te je druga faza projekta započela u siječnju 2001, sa sredstvima na razini 50% proračuna prve faze projekta, te sa smanjenim resursima za postavljanje i daljnji razvoj organizacijske, odnosno leaderske strukture u ciljanim zajednicama. Ključni donatori projekta su Evangelischer Entwicklungsdienst e.V. s za rad u svim zajednicama, USAID/ECRA Program Mercy Corps-a za aktivnosti u Okučanima, kao i Ured za udruge Vlade RH, presbiterijanska crkva, Westminster Foundation for democracy. Ekumenski ženski fond, Academy of Educational

Development itd. Tako je u drugoj fazi projekta kombinirana potpora onim mirovnim timova koji su se održali u Okučanima i Slavonskom brodu te na izravno okupljanje i edukaciju mještana zainteresiranih za izgradnju mira i razvoj svojih zajednica u Vukovaru, Berku, Dalju i Tenji, uz potporu uspostavljenih suradničkih odnosa tijekom prve faze projekta, uključujući i bivše mirovne radnike u Belom Manastiru.

2.4. Osnovna društvena razina na koju su sumjerene aktivnosti i očekivana društvena promjena ovog projekta jest «lokalna zajednica», to jest «društveni prostori» u kojima «ljudi ovise o nekom obliku suradnje kako bi si osigurali budućnost i nadu», kao i društvene mreže koje «čine zajednicu zajednicom». Ti društveni prostori mogu biti raznoliki, poput ženskih grupa, manjinskih skupina, škola, crkava, omladinskih aktivnosti ili klubova starijih osoba, no prvenstveno se nalaze na najnižoj razini svakodnevnih neformalnih udruživanja, razini lokalne samouprave i srednje razine uprave javnim ustanovama. Za CM, usmjerenost na manje zajednice, posebice sela i gradove gdje se ljudi i osobno poznaju, predstavlja zalog prevencije budućih nasilnih sukoba, budući da su se u predratno doba snažnih ideoloških i političkih polarizacija, upravo u takvim mjestima ljudi podijelili i čak izravno ratovali jedni protiv drugih, bez obzira na svoja poznanstva, čime su te multietničke zajednice teško oštećene ili čak uništene.

2.5. Uslijed razumijevanja međusobne povezanosti društvenih sustava na različitim razinama (u skladu s Lederachovim multidimenzionalnim okvirom za izgradnju mira), projekt svjesno sagledava zajednicu, odnosno raznolike društvene prostore (zajednice unutar zajednice) na koje i u kojima izravno djeluje, u kontekstu širih društvenih struktura, poput županijskih i državnih političkih tijela, kao i regionalne, nacionalne te međunarodne mreže mirovnih i drugih civilnih inicijativa. «Budući da se društvo sastoji od povezanih sustava, mi također pokušavamo stvoriti veze između tih društvenih prostora.» Za CZM nacionalni politički i ekonomski okvir poslijeratne obnove predstavlja nuždan ali ne i dovoljan preduvjet izgradnje mira na lokalnoj razini: “Ljudi u takvim zajednicama trebaju posebnu pomoć i skrb kako bi ponovno izgradili i razvili bolje odnose.” Tako projekt deklarira svoju simultanu posvećenost ljudima, procesu izgradnje mira i projektu s konkretnim aktivnostima i očekivanim rezultatima koja se očituje kroz posebnu pažnju usmjerenu ka procesu osnaživanja, odnosno poticanja unutarnje motivacije, djelovanja u skladu s vrijednostima i asertivnosti kako kod uključenih mještana, tako i kod članova/ica projektnog tima, u svrhu preuzimanja odgovornosti i inicijativa za poticanje i njegovanje procesa izgradnje mira u zajednicama u kojima svi oni žive i rade.

2.6. Kao svoju glavnu strategiju izgradnje održivog mira, pomirenja a time i prevencije budućih sukoba u poslijeratnim zajednicama, projekt je već u prvoj fazi izabrao, a nakon nje kroz evaluaciju i eksplicirao *izgradnju i razvoj zajednice*, s naglaskom na multietničke zajednice. Tijekom prve faze projekta, aktivnosti razvoja zajednice pojavile su se kao prioritet na osnovi preko pedeset različitih projekata slušanja mještana, kroz koje se jasno pokazalo da je većini kontaktiranih mještana, bez obzira na nacionalnost i ratna iskustva, posebno važno sudjelovati i svjedočiti vrlo konkretnim, manifestnim pozitivnim promjenama u javnom životu svojih zajednica te da su upravo takve inicijative preduvjet i poticaj za otvaranje komunikacije i izgradnju povjerenja, kako u sumještane tako i drukčiju, kvalitetniju budućnost ratom oštećenih zajednica. Uz to, izgradnja i razvoj zajednice kao strategija izgradnje mira utječe na izgradnju povjerenja u poslijeratni politički proces, budući da se njome puni životnim sadržajem deklarativni pojmovi mira i pomirbe, koje mještani poslijeratnih sredina u kojima već godinama djeluje CZM prvenstveno smatraju oblicima prisile odozgo, s nacionalne i međunarodne razine, koji, pa makar ih mještani smatrali i pozitivnima, za mještane nemaju nikakve izravne veze s njihovim životima, niti oni sami mogu na njih utjecati.

2.7. Isto tako, usmjerenost na vrlo opipljive potrebe mještana, poput izgradnje vatrogasnog stana ili pak pokretanja igraonica za siromašnu djecu, pokazala se kao izvrstan način izgradnje povjerenja između aktivista CZM, deklariranih mirovnih aktivista i mještana sumnjičavih prema vanjskim, još k tome ideološki, u ovom slučaju mirovno, određenim intervencijama. Na kraju, za CZM izgradnja i razvoj zajednice kao strategija izgradnje mira istovremeno pridonosi osnaživanju participativne demokracije na razini lokalne samopurave, odnosno transformaciji hrvatskog društva prema većoj decentralizaciji i demokraciji, što se poklapa s dugoročnom političkom opcijom europskih integracija.

2. 8. Dugoročni cilj projekta je izgradnja održivog mira u ratom pogođenim područjima istočne Hrvatske i bosanske Posavine kroz oporavak i razvoj multietničkih zajednica i osnaživanje inicijativa građanskog društva.

2.9. Kratkoročni ciljevi projekta su sljedeći:

- motivacija i osnaživanje volontera za samoorganizirani međuetnički zajednički rad na izgradnji mira i obnovi u 10 ratom pogođenih zajednica (Tenja, Dalj, Berak, Beli Manastir, Vukovar, Okučani, Novo selo, Kolibe Gornje, Kolibe Donje).
- utjecaj na širu zajednicu i povratak kroz umrežavanje i javnu promociju ideje i prakse izgradnje mira u zajednici;
- postavljanje standarda za edukaciju volontera u izgradnji zajednice u hrvatskom kontekstu;

- izgradnja lokalnih ljudskih i institucionalnih kapaciteta za održavanje treninga za volontere i općenito doprinos razvoju metodologije izgradnje mira i zajednice.

2.10. U skladu s misijom i već oblikovanom metodologijom mirovnog rada CZM, druga faza projekta čvrsto je utemeljena na četiri ključne vrijednosti - osnaživanje, nenasilje, pomirenje i održivost - koje je tijekom cijelog projekta upravljački tim, u suradnji s trenerima/mentorima, sudionicima te vanjskim suradnicima definirao i dodatno promišljao u odnosu na konkretne aktivnosti i iskustva sudionika.

2.11. U drugoj fazi, ključna je metoda motiviranja i okupljanja lokalnih mirovnih volontera bila edukacija od cca 40h, koja je za razliku od prve faze projekta, događala u kraćim ciklusima za pojedina mjesta, nakon koje su zainteresirani volonteri imali prilike za strukturirano mentoriranje od strane trenerica, neformalno savjetovanje od strane upravljačkog tima te na financijsku potporu za pokretanje aktivnosti u zajednici. Ovaj se pristup razlikuje od ključnog pristupa u prvoj fazi, kada su izabrani mirovni radnici pohađali intenzivnu rezidencijalnu edukaciju od cca 240h nakon koje su profesionalno angažirani na izgradnji mira u određenim zajednicama, s mogućnosti dodatnog prikupljanja sredstava kao i s inicijalnim sredstvima za svoje aktivnosti.

2.12. Kao i u svim prethodnim projektima izgradnje mira, i ova druga faza je posebnu pažnju pridala edukaciji i primjeni metode slušanja (projekt slušanja) mještana, kao posebno primjerenog pristupa procjeni potreba, percepcija mirovnog procesa te prepoznavanja potencijalnih mirovnih aktera u zajednicama. Uz to, na temelju pouka prve faze, kao i postojeće stručnosti u upravljačkom timu (naročito profesorice na Evandeoskom fakultetu Michelle Kurz), u drugoj se fazi pokušalo sve aspekte projekta (praćenje i procjenu, edukaciju, aktivnosti u zajednicama te mentoriranje) prožeti različitim oblicima participatornog akcijskog istraživanja (PAR). U tome pogledu, ova druga faza projekta predstavlja pokušaj inovacije, odnosno usustavljanja procesa učenja u sklopu programa izgradnje mira CZM-a.

2.13. Važno je napomenuti da je tijekom posljednjih mjeseci druge faze projekta, u jesen 2004, projekt uspio osigurati financijska sredstva od istog donatora, Evangelischer Entwicklungsdienst e.V. s, dok je financijska potpora USAID-a kroz program ECRA završila, bez mogućnosti nastavka, u ožujku 2004.

3. ANALIZA PROCESA I SUSTAVA POTPORE VOLONTERIMA

3.1. U žarištu ovog projekta je osnaživanje volontera za rad na izgradnji mira u svojim sredinama, kroz aktivnosti koje se temelje na lokalnim percepcijama potreba za poboljšanjima kvalitete življenja. Tako je većina aktivnosti koje je provodio projektni tim i suradnici usmjerena na potporu volonterima, a ne na izravnu provedbu aktivnosti u zajednici. Taj proces potpore je uključio selekciju, edukaciju i pripremu za projekte slušanja, mentoriranje razvoja i provedbe inicijativa u zajednici te naknadnu financijsku, savjetodavnu i organizacijsku potporu u provedbi tih inicijativa. Slijedi analiza relevantnosti i učinka tih oblika potpore, s obzirom na ciljeve projekta.

PROCES SELEKCIJE

3.2. Slično kao i prilikom prve faze projekta i odabira članova mirovnih timova, CZM je i u drugoj fazi je utemeljio odabir volontera kojima se nudila edukacija i potpora u provedbi lokalnih inicijativa izgradnje mira i zajednice na izlasku u javnost, a ne na isključivom oslanjanju na već postojeće društvene mreže. Cilj je takvog pristupa, kolikogod da je on bio zahtjevniji u pogledu vremena, bio pružiti otkriti i podržati pojedince/ke koji su možda već pokušali ili namjeravali učiniti nešto za opće dobro u svojim sredinama, no nisu naišli na povoljne uvjete. Pri tome se projektni tim prvenstveno usmjerio na javne prezentacije projekta u suradnji s lokalnim vlastima u ciljanim sredinama te suradničkim organizacijama i već postojećim mirovnim aktivistima, odnosno mještanima koji su blisko surađivali s mirovnim timovima tijekom prethodne faze projekta. Istovremeno su potonji mještani ohrabre da se uključe u cikluse edukacije i cjelokupni projekt. U svim mjestima, osim u Okučanima i Slavenskom brodu oglašavanje i odabir volontera proveo je Upravljački tim, dok su u navedenim mjestima volonterske grupe potakle članice mirovnih timova, na temelju mnoštva već stvorenih kontakata s osobama koje su kroz projekte slušanja i ranije aktivnosti pokazale interes za lokalni aktivizam. Ključni izazov u oglašavanju i okupljanju volontera bila je uporaba termina «volonterski rad» i «volonteri», koje se pokazalo neophodnim pojasniti prilikom javnih prezentacija, što se može smatrati i doprinosom ovog projekta širem programu promocije volonterstva CZM. U svim mjestima prvotni je odaziv je bio zadovoljavajući te su stvorene dovoljno brojne grupe za edukaciju.

3.3. Ipak, nije se javilo dovoljno mještana da se provede sustavna selekcija prijavljenih te se tim odlučio za otvoreni pristup gdje su svi prijavljeni i uključeni u

edukaciju. Tijekom edukacije i kasnije potpore stvorenim volonterskim grupama pokazalo se da je takav pristup ipak nije rezultirao sudjelovanjem svih prijavljenih za edukaciju u cijelom projektu. Tijekom edukacije dio je sudionika odlučio ne nastaviti s obukom i daljim radom, što se i moglo očekivati da će se dogoditi kad se sudionici pobliže upoznaju sa sadržajem projekta i svojom očekivanom ulogom u njemu - što im je bilo prilično apstraktno tijekom prijave. Iako se ne mogu utvrditi specifični razlozi odustajanja za sve volontere, čini se da je jedan od važnih razloga bila posvećenost projekta multietničkoj suradnji koja je za neke sudionike, naročito Hrvate s negativnim stavom prema Srbima i sjećanjima na rat, tijekom edukacije prerasla u nepremostivu prepreku. Isto tako, neki sudionici odustali zbog nedostatka vremena i interesa za dugoročni volonterski i mirovni angažman.

3.4. Sljedeći je ciklus samoodabira krenuo nakon završetka edukacije i početka formiranja lokalnih volonterskih grupa koje su prema dogovoru trebale započeti vlastite projekte slušanja u zajednici i pokretanja inicijativa na osnovi prepoznatih potreba. U većini je mjesta došlo do promjena u sastavu izvorne grupe uslijed odustajanja i uključivanja novih mještana. Ovaj je proces možda bio najintenzivniji u Vukovaru te ga se ovdje i detaljno razmatra, kako bi se uočile relevantne pouke i preporuke.

3.5. U Vukovaru se dogodio da su se pojavile dvije ideje za inicijative u zajednici (uređenje kupališta Adica i građansko nadgledanje sjednica Gradskog vijeća) koje su ubrzo naišle na vanjske i unutarnje izazove. Ideja uređenja kupališta pokazala se preambicioznom za izvedbu u svjetlu neriješenih imovinsko-pravnih pitanja i izostanka tražene potpore lokalnih vlasti, dok je javna kampanja za nadgledanje rada Gradskog vijeća izgubila svoj neposredan povod nakon što je lokalna vlast proglasila sve sjednice otvorenima za građanstvo. Grupa volontera nije uspjela preraditi ove ideje u svjetlu vanjskih izazova, prvenstveno uslijed grupne dinamike obilježene napetostima i sukoba prilikom izbora zajedničke inicijative koja je dovela do zamora, frustracija i naposljetku osipanja grupe. Od početka je bilo evidentno da je većina volontera, s izuzetkom jedne mlade djevojke koja je i ostala u projektu, vrlo neiskusna u aktivističkom angažmanu u nehijerarhijskim strukturama te da postoje velike razlike u intenzitetu ratne traume i iskustva bilo kakvog grupnog rada. Posebice je jednom sudioniku bilo posebno teško prilagoditi se timskom radu koji zahtjeva strpljenje slušanja drugih i određene ustupke u odnosu na vlastite ideje, što je stvorilo frustracije kod drugih volontera, a ritam i sadržaj edukacije i mentoriranja nije dopustio dublje ulaženje u prorađivanje trauma i sukoba u grupi. Na kompleksnu grupnu dinamiku su utjecali i privatni odnosi između nekih sudionika.

3.6. U svjetlu vrlo ograničenih kapaciteta vukovarske grupe (iskustva, savezničkih odnosa u zajednici, ograničene raspoloživosti mentorica), nije se moglo očekivati da će pojedini sudionik grupe preuzeti inicijativu i samostalno pokrenuti neku aktivnost u zajednici u trenu kad se pokazalo da grupa nije dovoljno homogena i motivirana za zajedničko djelovanje u vrlo otežanim vanjskim uvjetima. U međuvremenu su troje volontera iz Vukovara pronašli zaposlenje izvan grada i time prestali biti zainteresirani za rad u zajednici, troje ih je odustalo te su ostale su dvije volonterke i jedan volonter iz Europskog doma koji su željeli nastaviti s radom. Na kraju su ostale dvije mlade volonterke i jedan volonter suradničke organizacije Europski dom koji su naposljetku, uz potporu članice projektnog tima Michelle Kurz osmislile i uspješno pokrenule novu inicijativu multietničkih igračica za djecu te oko nje okupile dodatne volontere slične dobi i interesa. Očito je da je, bez obzira na neselektivnost projektnog tima prilikom stvaranja volonterske grupe u Vukovaru, tijekom procesa edukacije i dogovora o zajedničkom radu u zajednici ipak došlo do selekcije, od strane samih sudionika.

3.7. Slična je bila situacija i u Dalju, Belom Manastiru i Berku gdje je nakon edukacije tijekom priprema inicijativa u zajednici došlo do osipanja volontera, kako zbog nedostatka kapaciteta ili interesa tako zbog zaposlenja, i paralelnog uključivanja novih mještana koji nisu bili uključeni u edukaciju. U svim zajednicama je naposljetku provedeno više vrijednih inicijativa u zajednici, s time da se i u ovim mjestima dogodilo da je došlo do samoodabira sudionika u edukaciji pri čemu je očito da su najveću motivaciju pokazali upravo oni mještani s već izgrađenom suradnjom s CZM-om - tako da su u Berku ostala aktivna tri izvorna volontera (od kojih je jedna volonterka dugogodišnja suradnica CZM-a), u Belom Manastiru dvoje (od kojih je jedna volonter usko surađivao s izvornim mirovnim timom Beli Manastir), a u Dalju niti jedan.

3.8. Zanimljivo je da je najmanje oscilacija u strukturi grupe volontera tijekom svih koraka u projektu (selekcija, edukacija, projekti slušanja i dogovor o inicijativama i provedba inicijativa) bilo u mjestima gdje se cijeli proces oslanjao na postojeće mirovne timove, tj. u Okučanima te tri sela u bosanskoj Posavini (Zborište, Novo selo i Kolibe Gornje), kao i u Tenji gdje je CZM kontinuirano prisutan preko pet godina te je većina volontera ranije surađivala s tamošnjim mirovnim timom. Čini se da su takvom ishodu pridonijela dva ključna faktora: (1) uključivanje mještana, posebice onih s liderskim afinitetom, za koje se već ranije znalo da su aktivni u svojim zajednicama i zainteresirani za nove inicijative te (2) oslanjanje specifičnih inicijativa u zajednici na prethodne, već pokrenute i ostvarene inicijative u tim zajednicama, što stvara povoljne uvjete za djelovanje manje iskusnim grupama.

POUKE I PREPORUKE O PROCESU SELEKCIJA VOLONTERA

3.9. Bez obzira što u većini zajednica projektni tim nije proveo selekciju sudionika, do selekcije je došlo od strane samih sudionika, pri čemu su dva ključna momenta tijekom edukacije i priprema inicijativa u zajednici. Može se pretpostaviti da čak i da je projektni tim u većoj mjeri unaprijed propitivao motivaciju prijavljenih, timu nepoznatih mještana, kroz upitnike ili intervjue, ne bi došlo do značajnije razlike u procesu kasnijeg odustajanja, budući da je svim mještanima bez prethodnog, konkretnog iskustva rada u timu na samoiniciranim volonterskim projektima u trenutku prijava nemoguće pretpostaviti realne prepreke i vlastite reakcije. Jedina preporuka koja se tiče selekcija jest veće obraćanje pažnje i razvoj primjerenog pristupa vezano uz specifične izazove s kojima se mogu tijekom nehijerarhijskog i u biti nepredvidljivog zajedničkog rada suočiti pojedinci s izraženijim ratnim traumama i jakim afinitetom prema kontroli u grupnom okružju, što negativno utječe na cjelokupnu grupnu dinamiku i može stvoriti sukobe i frustracije. U takvim slučajevima, projektni tim može odlučiti prilagoditi proces edukacije i napose mentoriranja posebnim potrebama takvog tima, ili pak, ako se pokaže da nedostaju resursi, odlučiti podržati zainteresiranog ali istraumatiziranog pojedinca na individualnoj osnovi, no ne i u sklopu volonterske grupe.

3.10. Kao i u prvoj fazi projekta, pokazuje se da se zainteresirani mještani hrvatske nacionalnosti teže prilagođavaju učenju i zajedničkom angažmanu u zajednici u multietničkom grupnom okružju, osim u slučajevima gdje Hrvati čine većinu sudionika ili pak imaju vodeću ulogu (Tenja, Dalj). Češće odustajanje Hrvata od volontera ostalih nacionalnosti (ne isključivo Srba) korisno je prihvatiti kao nešto očekivano i razumljivo uzevši u obzir dinamiku ratnih i poratnih zbivanja u regiji u kojima su Hrvati u većini manjih mjesta iskusili te se identificirali s ulogom žrtve te su akumulirali nepovjerenje prema svojim susjedima koji su za vrijeme srpske vojno-političke kontrole tog područja ostali, a ne izbjegli. Može se preporučiti da projektni tim u budućnosti eksplicitno naglasi važnost ulaganja dodatnog napora u motiviranje i zadržavanje hrvatskih mještana (npr. edukativni proces koji u većoj mjeri stvara prostor za otvoreno izražavanje negativnih osjećaja i stavova prema multietničkoj suradnji) te razmotri moguće pristupe (npr. preko suradnika u zajednicama, određenih udruga itd.) zajedno s budućim organizatorima zajednica.

3.11. Pokazalo se da proces edukacije nije u većoj mjeri ključan faktor motiviranja volontera, iako je istovremeno dragocjen za temeljitu pripremu volontera za rad u zajednicama. Projektni tim je iskazao veliku fleksibilnost u pružanju dodatne edukacije i mentorstva volonterima koji su se kasnije uključili u pripremu i provedbu

inicijativa u zajednici, ili pak onim volonterima, kao u Vukovaru koji su naknadno oblikovali nove inicijative. Važno je prihvatiti da kroz cjelokupno razdoblje edukacije i pripreme prvih koraka u provedbi inicijativa u zajednicama sudionici akumuliraju ili pak gube svoju motivaciju za rad u timu i u zajednici te da je potencijalno štetno pretpostaviti postojanje jasno izgrađene motivacije prilikom početka pripreme inicijativa u zajednici, a naročito prilikom početka edukativnog ciklusa. Pažljivo praćenje motivirajućih i demotivirajućih faktora kroz cjelokupni proces suradnje s volonterima jest jedini način pravovremenog prepoznavanja mogućih kriza, naročito na razini grupe.

3.12. U situacijama gdje je dolazilo do napetosti i sukoba oko dogovora o zajedničkim inicijativama u zajednici, poput Vukovara, Berka, Belog Manastira i Dalja, pokazalo se izuzetno važnim otvoriti prostor za paralelni razvoj više inicijativa u podtimovima, a u situacijama gdje je jasno da volonterska grupa ne funkcionira kao kohezivan tim, relativizirati pretpostavku da je prioritetni cilj projekta stvaranje homogenih neformalnih struktura za izgradnju mira čak i kada takav ishod znači da će većina pojedinaca odustati od volonterskog angažmana. U sklopu nekog drukčijeg projekta koji fokusira resurse na izgradnju lokalnih građanskih inicijativa, odnosno potencijalnih udruga, bilo bi opravdano u prvi plan staviti funkcionalne i homogene grupe, na uštrb pojedinaca, no u ovom projektu se čini da su u prvom planu osnaženi pojedinci koji se po svom nahodanju međusobno ili pak s drugim akterima udružuju i djeluju u svojim zajednicama, dok CZM ne preuzima odgovornost za dugoročnu održivost struktura koje oni stvaraju ili kojima s pridružuju, već preuzima odgovornost za pružanje inicijalne potpore (edukacija, mentorstvo, financijska sredstva i kontakti za njihovo aktiviranje, dok ih kasnije uvezuje u svoju bogatu mrežu suradničkih inicijativa i organizacija diljem regije i Hrvatske. Ako je ispravno definirano ovakvo shvaćanje cilja projekta, onda proizlazi da je usmjerenost na motiviranje pojedinaca, bez obzira u kojoj strukturi oni odlučili djelovati prioritetnije od stvaranja lokalnih timova. U slučaju da je prioritetni cilj postavljanje lokalne strukture za izgradnju mira, važno je to očekivanje i pojasniti zainteresiranim mještanima te onda i osigurati uvjete za njihov dugoročni leaderski angažman (prvenstveno ciljanom edukacijom s naglaskom na vještine su-vođenja, potporom u nabavci sredstava te snažnim i ciljanim umrežavanjem).

3.13. Treba imati na umu da volonterski angažman podrazumijeva mogućnost samostalnog izbora u svakom trenutku za nastavak ili prestanak aktivnosti te da je u uvjetima kronične nezaposlenosti i suženih prilika za društvenu afirmaciju velika mogućnost da će neki volonteri, možda i uslijed povećanog samopouzdanja ili pak proširenih društvenih mreža, u nekom trenutku odustati od volonterskog rada uslijed

neke njima važnije ili korisnije prilike, poput zaposlenja ili angažmana u nekoj udruzi ili političkom tijelu. Takav se ishod ne treba smatrati poraznim, već je važno završiti suradnju s jasnom porukom o otvorenosti za pružanje potpore i ponovne suradnje u budućnosti, ako to ti pojedinci kasnije zažele ili smatraju potrebnim (npr. u slučaju romske aktivistice koja je odustala od rada u timu ovog projekta, no stečena je znanja i vještine primijenila u svom vlastitom radu u udruzi Žensko srce).

PROCES EDUKACIJE

3.14. Edukacija za volontere predstavlja važnu inovaciju u okviru edukativnih programa CZM-a. Za razliku od prve faze projekta, kada je pripremljen opsežan edukativni paket za buduće profesionalno angažirane mirovne radnike, CZM je za potrebe druge faze ponudio suradnju četirima iskusnim trenerima/cama, odnosno dvjema trenerskim parovima (Ana i Otto Raffai iz Zagreba te Branka Drabek i Amalija Krstnaović iz Osijeka) te im uz osnovne smjernice otvorio prostor za oblikovanje dva paralelna edukativna paketa namijenjenima osobama s malim iskustvom pohađanja mirovnih treninga i aktivizma te s ograničenim vremenom za edukaciju. Istovremeno, namjera je bila oblikovati edukativni program koji nadmašuje sadržajni doseg tematskih radionica te predstavlja koherentnu cjelinu.

3.15. Dok se dva edukativna paketa razlikuju u specifičnim metodama, sadržajno se poklapaju time što kombiniraju sljedeće tematske cjeline: (1) vještine nenasilne komunikacije i transformacije sukoba; (2) iskustvena prorada i upoznavanje vlastite motivacije, vrijednosnih utemeljenja i prepreka mirovnom djelovanju u zajednici; (2) vještine organiziranja zajednice, uključujući i rad u javnosti te (4) informacije i koncepti vezani uz razumijevanje izgradnje mira, civilnog društva i sustava lokalne samouprave. Žarište edukacije je bilo na osobnom osnaživanju volontera za preuzimanje inicijative u svojim zajednicama u svjetlu pretpostavljenih otpora, poput kritika i defetizma od strane sumještanata, kao i izazova ustrajanja u volonterskom radu usprkos skromnim resursima i drugim životnim obvezama. Oba su trenerska rabila iskustveno učenje u grupnom kontekstu kao temeljnu edukativnu metodu, koja se nadopunjavala s kraćim i duljim prezentacijama, naročito u pogledu tematskog bloka o civilnom društvu gdje je ključna resursna osoba bio dr. Milan Ivanović, koordinator radne grupe za izradu nacionalne strategije razvoja civilnog društva.

3.16. Edukacija je osmišljena kao ciklus od šest jednodnevnih radionica kroz dva do tri mjeseca, s time da je na osnovi nalaza praćenja, ritam radionica zgusnut kako bi se zadržao moment zaokupljenosti treningom i redovitost pohađanja kod sudionika. U Okučanima i bosanskoj Posavini, umjesto ciklusa jednodnevnih treninga, provedene su skraćene vikend radionice koje su procijenjene kao izuzetno uspješne od strane

sudionika, čemu je pridonijela uronjenost u edukativni proces tijekom dva i pol dana, kao i veće međusobno poznavanje sudionika iz određenih sredina, što je utjecalo i na brže formiranje grupe za trening. Dodatne preporuke su se odnosile na kombiniranje osnovne edukacije i priprema za projekt slušanja te donošenje odluke o projektu u zajednici još tijekom edukacijskog ciklusa, odnosno redovitog kontakta s trenerima/mentorima, kako bi grupa imala prilike iskomunicirati različite prioritete te kako bi se olakšao prijelaz, odnosno zadržao moment suradnje u grupi nakon završetka edukacijskog ciklusa. Ova je preporuka provedena tamo gdje je to bilo moguće.

3.17. Na osnovi povratne informacije sudionika u edukaciji kao i naknadnih intervjuva tijekom evaluacije projekta, očito je da je sudionicima edukativni ciklus bio koristan u dva pogleda - pojašnjenja prirode volonterskog rada u zajednici utemeljenog na vrijednostima nenasilja te radi otkrivanja istomišljenika te stvaranja novih prijateljskih, suradničkih odnosa, što je izravno pozitivno utjecalo na njihovu spremnost za volonterski angažman u grupi. Isto tako, sudionici su kroz edukaciju stvorili odnos povjerenja s trenericama čime su se stvorile pretpostavke za uspješan mentorski odnos. Posebice je edukacija bila vrijedna onim sudionicima bez prethodnog sličnog iskustva koji su na ovom treningu otkrili vrijednost participativnog rješavanja problema (analiza, planiranje, donošenje odluka) i nenasilne komunikacije (naročito vrijednost slušanja), kao što svjedoče sljedeće izjave:

Shvatio sam neke stvari, što prije nisam imao ispred sebe, naučio sam se slušati, sada kontam, naučio sam se razgovarati. Sada to dalje gajim, išao sam na seminar o medijaciji i to pokušao primijeniti s mladima. Pomoglo mi je i kontaktiranje drugim osobama. To je nešto što me je povuklo da tako počnem da živim, druženje, u ovom mjestu nema prilika, na tim edukacijama bilo nam je lijepo, vidio sam da nisam sam. Sad gdje god da odem imam poznate. ..I supruga mi kaže da sam drugačiji, i ona i kćerka me podržavaju...Ako još nešto naučim, mogao bih nekome pomoći.

(volonter u Berku)

Danas sam shvatila da sam stara, ali mogu naći zajednički jezik s mladima, ohrabrena, mogla bih još raditi, težimo svi ka istom cilju, za bolje sutra.

(volonterka u Okučanima)

Zauz imam malo više prostora u timu, sve je dobro, isplatilo se doći, strah od pisanja projekta, a sad mi se to ne čini neizvedivo.

(volonter u Okučanima)

3.18. Sudionici nisu u većoj mjeri istakli posebne nedostatke u pogledu sadržaja ili metoda koje su obuhvatile i konkretne vještine planiranja, promocije i nabavke sredstava, kao i vještine komunikacije i suradnje. Jedna iznimka je kritika upućena od strane jedne romske aktivistice koja smatra da je u edukaciji postojala neravnoteža između naglašenog fokusa na psihosocijalne vještine, koje ona smatra nadgradnjom na znanja o ljudskim pravima i specifičnim mehanizmima njihova ostvarenja, što je posebno važno za Romsko stanovništvo. Prilikom provedbe inicijativa u zajednici,

naročito u situacijama koje su zahtijevale čvrsti timski rad i prilagodbu promijenjenim uvjetima, pokazalo se da je osnovna edukacija, naročito za osobe bez prethodnog iskustva djelovanja kroz civilne inicijative, sama po sebi nedostatna priprema i potpora za volonterski rad. Jedna od mogućnosti jest kombiniranje dodatnih, manjih edukacijskih blokova tijekom provedbe inicijativa u zajednici, kada su volonteri svjesniji primjenjivosti određenih vještina, - što je projektni tim i učinio za potrebe DVD Dalj i volonterskog tima u Vukovaru, u sklopu mentoriranja - ili intenzivno umrežavanje volontera s dodatnim prilikama za edukaciju, kao što je bio slučaj s treninzima za trenere i edukativnog programa za Beli Manastir CZM-a u kojima je sudjelovalo nekoliko volontera ovog projekta iz Berka, Tenje i Belog manastira.

3.19. Projekt slušanja je metoda izgradnje mira koja predstavlja svojevrsan zaštitni znak Centra za mir Osijek budući da je ova organizacija prva počela sustavno provoditi projekte slušanja u svrhu otvaranja komunikacije, utvrđivanja potreba u poslijeratnim sredinama ili pak prikupljanja različitih percepcija o nekom važnom pitanju ili problemu. Broj projekata slušanja tijekom druge faze projekta je relativno malen budući da se rad nastavio u već dobro poznatim mjestima gdje je tijekom prve faze provedeno preko dvadeset opsežnih projekata slušanja koji su obuhvatili ukupno više od 1800 mještana. Tijekom druge faze, projekt slušanja služio je kao poveznica između edukacije volontera i rada u zajednicama, kako u pogledu prepoznavanja prioriteta inicijativa, tako i u pogledu postepenog prijelaza volontera u djelatnu ulogu u svojim sredinama. Projektni tim, pod vodstvom Igora Đorđevića proveo je praktičan trening iz projekta slušanja gdje su odmah isplanirani i konkretni ciljevi i plan slušanja.

3.20. Prilikom evaluacije prva dva edukacijska ciklusa uočeno je moguće proturječje između završnog dijela edukacije gdje se volontere poticalo da odrede vlastita područja interesa za rad u zajednici, te susljednog projekta slušanja zajednice kako bi se utvrdile prioritetne potrebe koje se ne moraju poklapati s interesima volonterske grupe. Budući da je bilo važno zadržati motivaciju volontera, projektni tim je fleksibilno pristupio projektu slušanja kao jednom od mogućih ali ne i nužnih oruđa u procjeni potreba i otvaranju komunikacije, naročito u slučajevima gdje su pokretači aktivnosti lokalni mještani. Projekt slušanja je tako u Vukovaru fokusiran na provjeru volonterske ideje o obnovi kupališta na Adici, a u Okučanima radi prepoznavanja saveznika u čišćenju korita rijeke Soboštine. Samo u Berku je proveden opći projekt slušanja na osnovi kojeg se oblikovala inicijativa pokretanja kluba mladih. U Dalju je uslijed osipanja grupe umjesto projekta slušanja organiziran sastanak na kojem je širi krug mještana bujicom ideja i participativnim planiranjem odredio tri moguće inicijative - ekonomsko osnaživanje, briga o starima i obnova

vatrogasnog stana - te se kasnije odlučio za potonju. U Tenji je volonterska grupa odlučila zasnovati svoju inicijativu na ranijim, projektima slušanja utvrđenim potrebama zajednice. U selima bosanske Posavine bilo je ključno stvoriti koheziju mještana oko zajedničkih inicijativa te se projekt slušanja nije proveo, kao niti u Belom Manastiru gdje su volonteri naročito romski aktivisti bili detaljno upoznati s prioritetima vlastite zajednice.

3.21. Projektni je tim, dakle, u drugoj fazi projekta upravo na primjeru projekta slušanja na djelima dokazao da su u fokusu projekta konkretni ljudi u ovom slučaju volonteri, i da se projektne aktivnosti i metode rada trebaju prilagoditi njihovim specifičnim potrebama i uvjetima rada. Istovremeno, trening iz projekta slušanja, kao i jaki naglasak na važnost utemeljenja aktivnosti na potrebama predstavlja jedno od najvažnijih i u širem društvenim okružju najrjeđih poruka koje je projekt prenio kako volonterima tako i svim mještanima koji su i na koji način bili uključeni u projekt.

3.22. U sklopu ovog projekta te u suradnji s komplementarnim programom CZM-a, projektni tim je povezo bazični edukativni paket o volonterskom radu i trenere Anu i Otta Raffai s procesom oblikovanja edukativnog programa za Trening za trenere iz istog područja, a svo četvoro trenera ovog projekta, kao i evaluatorica, sudjelovalo je u pripremi priručnika za trenere “Volonteri u izgradnji mira i zajednice”, objavljenog u svibnju 2004 u 500 primjeraka. Time je projektni tim osigurao održivost edukativnog aspekta ovog i budućih sličnih projekata koji promoviraju izgradnju mira na lokalnoj razini kroz volonterski rad.

3.23. Na osnovi praćenja samoprocjene procesa učenja sudionika/ca, osvrta trenera te analize uspješnosti u skladu s indikatorima i očekivanim učincima, može se zaključiti da je prvi Trening za trenere na temu Volonteri u izgradnji mira i zajednice uspio u produbljivanju sposobnosti samopromatranja bez osuđivanja, učenju specifičnih trenerskih tehnika te povećanju samopouzdanja, motiviranosti i time kompetentnosti svih jedanaestero sudionika/ca za trenerski rad s civilnim inicijativama i zainteresiranim pojedincima/kama koji žele doprinijeti sigurnosti i društvenom razvitku svojih sredina u poslijeratnoj podunavskoj regiji. Na osnovu povratne informacije trenera i analize upitnika samoprocjene, svih 11 sudionika/ca spremno je na trenerski rad u paru, dok je njih četvoro spremno na samostalno vođenje radionica. Trenerski profili troje sudionika već su uvršteni u trenersku bazu Edukacijske kuće. Na osnovu povratne informacije trenera i analize upitnika samoprocjene, svih 11 sudionika/ca spremno je na trenerski rad u paru, dok je njih četvoro spremno na samostalno vođenje radionica. Uz potporu CZM-a svi su polaznici TOT treninga imali prilike održati po pet dana radionica s lokalnim civilnim

inicijativama, u kojima je dosad sudjelovalo preko 70 osoba koje su aktivne u svojim sredinama većinom na volonterskoj osnovi. Posebno je značajan napredak kod Duška Kostića, aktivista za prava Roma iz Baranje koji je unatoč završenoj edukaciji prema programu Alternatives to Violence prije dvije godine, tek nakon ovog treninga za trenere prvi puta započeo s vođenjem bazičnih radionica za odrasle prema AVP metodi, kao i vođenje radionica za djecu pokrenutih u sklopu ovog projekta. Drugi je sudionik iz Eko centra Latinovac dobio devetomjesečnu stipendiju Visoke škole srca i kreativnosti iz Norveške, gdje će uz intenzivnu edukaciju o metodama socijalne integracije invalidnih osoba suvoditi novi kolegij Izgradnje mira, što će po njegovom povratku u Hrvatsku vjerojatno doprinijeti regionalnim trenerskim kapacitetima vezanima uz izgradnju mira i zajednice te rad s invalidnim osobama.

POUKE I PREPORUKE O EDUKATIVNOM PROCESU

3.24. CZM je tijekom druge faze projekta napravio dugoročno dragocjen iskorak prema izgradnji trajnih kapaciteta za edukaciju volontera u izgradnji mira i zajednice, pri čemu je bila ključna odlična suradnja s Edukacijskom kućom i trenerskim timovima. Postojeći priručnik i grupa educiranih trenera omogućit će brže reagiranje na potrebe za edukacijom ili pak vanjskom facilitacijom grupnih odlučivanja i planiranja u ciljanim zajednicama u budućnosti, čime je vjerojatnije da će buduće inicijative biti manje ovisne o strukturiranom mentorskom procesu, a projektni tim će moći udružiti vlastite kapacitete potpore inicijativama s nizom trenera povezanih s Edukacijskom kućom. Preporučuje se da od samog početka sljedeće faze projekta, projektni tim odredi koje tipove kraćih dodatnih edukacija i facilitacija može povjeriti polaznicima treninga za trenere. Koordinacija s edukacijskom kućom i programom CZM-a u Belom Manastiru rezultirala je i dodatnim prilikama za edukaciju nekoliko volontera s liderskim kapacitetom, što se pokazalo izuzetno korisnim jer ti volonteri primjećuju pozitivne kumulativne učinke više edukacija koje su prošli upravo u vrijeme pokretanja aktivnosti u svojim sredinama.

3.25. Na osnovi druge faze projekta pokazalo se da edukativni proces prvenstveno služi osvještavanju vlastitih potencijala za mirovni rad u zajednici te usvajanja konkretnih vještina nenasilne komunikacije, participativnog planiranja, provedbe procjene potreba kroz projekt slušanja i pripreme projektnih prijedloga. Važno je ne pretpostaviti da edukativni proces nužno dovodi do grupne kohezije koja će se vjerojatno održati prilikom rada u zajednici, bez obzira d ali je grupa bila složna tijekom procesa učenja. Važno je ne smetnuti s uma da educirani volonteri djeluju u vlastitim zajednicama i suočavaju se s nizom izazova u samopredstavljanju i stvaranju savezništava te je nerealno pretpostaviti da će se nakon ne više od 50 sati iskustva učenja i suradnje sa sumještanima s kojima ranije možda uopće nisu imali kontakt,

njihov javni angažman u vlastitoj sredini prvenstveno temeljiti na vezama i povjerenju stvorenima tijekom edukacije. Preporučuje se da se poticanje stvaranja lokalnih timova ne smatra očekivanim rezultatom edukacije, već eventualnim rezultatom intenzivnog mentoriranja.

3.26. Budući da su volonterske grupe koje su prošle kroz edukacije bile vrlo raznolike, kao u pogledu životnih iskustava, tako i u pogledu aktivističkog iskustva, preporučuje se u budućim sličnim projektima kombinirati edukaciju s mentoriranjem inicijativa u zajednici jer tek prilikom suočavanja sa stvarnim preprekama volonteri mogu i prepoznati punu vrijednost određenih edukativnih sadržaja, poput vještina transformacije sukoba ili grupnog odlučivanja. Ovo ne znači da bi neke temeljne vještine trebale izostati izu uvodnog edukativnog paketa, već da ih se upotpunjuje i promišlja tijekom cijelog procesa osnaživanja volontera. Također bi bilo korisno tako strukturirati proračun i plan dodatne nabavke sredstava za buduću fazu projekta da on omogućuje organizaciju dodatnih kraćih edukacija koje izravno odgovaraju na specifične potrebe volontera koji su već pokrenuli inicijative u zajednicama. U tom slučaju, u sustav praćenja treba uključiti i periodičnu procjenu dodatnih potreba za edukacijom.

3.27. U skladu s iskustvima iz druge faze projekta, projekt slušanja treba tretirati kao izuzetno vrijednu, no ne uvijek i nužnu metodu ispitivanja potreba i uspostave povjerenja u zajednici, te volonterima ukazivati na lepezu primjena projekta slušanja, od upoznavanja opće situacije i uvjeta, do testiranja određenih ideja i prepoznavanja i okupljanja potencijalnih pristaša. U tom slučaju, projekt slušanja neće prerasti u podrazumijevajući oblik mirovnog rada i akcijskog istraživanja u zajednici.

PROCES MENTORIRANJA I POTPORE VOLONTERIMA

3.28. Uz edukaciju, struktura potpore volonterima uključila je sljedeće komponente - projektni tim od dvoje iskusnih voditeljica mirovnih projekata, jednog bivšeg mirovnog radnika posebno stručnog za projekte slušanja i zainteresiranim za praćenje te iskusne mirovne istraživačice i edukatorice s interesom za participativna akcijska istraživanja i razvoj sustava praćenja mirovnih projekata;

1. mirovne timove u Okučanima i Slavonskom Brodu koji su izravno podupirali inicijative mještana u Okučanima i okolnim selima te u tri povratnička sela u Bosanskoj Posavini;
2. četiri vanjska mentora (Ana Raffai, Otto Raffia, Branka Drabek i Amalija Krstanović);
3. međunarodni volonteri koji su se uključili u rad u Okučanima te

4. nekoliko iskusnih volontera uključenih u volonterske grupe s ranijim iskustvom suradnje s CZM - Dragica Aleksa u Berku, Duško Kostića u Belom Manastiru i Ana Matijević u Tenji.

Uz to, u ograničenom opsegu, projekt je u sustav potpore uključivao i druge programa CZM-a poput Edukacijske kuće i Edukativnog programa u Belom Manastiru te druge organizacije, poput BRIC-a u Belom Manastiru, udruga koju je osnovao tamošnji bivši mirovni tim, Europskog doma i VIMIO-a u Vukovaru, Centra za mirovne studije iz Zagreba (oko monitoringa i evaluacije i određenih edukacija) i dr. Sustav se potpore oslanjao na strukturirano mentoriranje od strane mentora.

3.29. Potpora volonterima je osmišljena kao kombinacija strukturiranog mentoriranja (3 poludnevna sastanka nakon edukacije), periodičnog strukturiranog praćenja od strane projektnog tima (u skladu s ciklusima aktivnosti i izvještajnim razdobljima) te različitih nestrukturiranih oblika razmjene informacija, savjetovanja i izravne pomoći u organizaciji aktivnosti. Vremenom se pokazalo, naročito u svjetlu kritičnih trenutaka prelaska iz edukacije u planiranje inicijativa te u njihovu provedbu, da je strukturirano mentoriranje nedovoljno. Projektni tim je tako preuzeo cjelokupno mentoriranje volonterske grupe u Vukovaru kojoj je presudan podstrijek dala Michelle Kurz facilitacijom participativnog planiranja projekta multietničkih dječjih radionica. Isto je tako bilo u dalju gdje je cijeli projektni tim učestalo održavao sastanke s Dobrovoljnim vatrogasnim društvom, spremnim na obnovu stana u suradnji s mještanima, no bez prethodnog iskustva zajedničkog planiranja. Članovi DVD-a izuzetno su pohvalili sastanke kao korisne i inspirativne te još uvijek čuvaju sve plakate na kojima su mapirali potrebe u zajednici i odredili svoje ciljeve.

3.30. Isto tako određeni treneri i suradnici projekta su se dodatno, prema vlastitom nahođenju uključili u redovito savjetovanje volontera. U Berku, Ana Raffai je o vlastitom trošku preuzela dodatno mentoriranje Dragice Alekse i njezine inicijative koja je dovela do osnivanja udruga Luč, zajedno s volonterom Milom, s time da je Katarina Kruhonja iz CZM prije toga više godina pružala Dragici mentorsku potporu. Branka Drabek ostala je u bliskom kontaktu s volonterima iz Latinovca, dok je Amalija Krstanović imala više kontakata s volonterima u Belom Manastiru kroz tamošnje dodate edukacije u organizaciji CZM-a. Volonteri u Tenji oslanjali su se na Igora Đorđevića koji je u prvoj fazi tamo bio mirovni radnik. Katarina Kruhonja ustrajala je u mentoriranju mirovnog tima u Okučanima, pri čemu su se i druge osobe iz CZM te drugih organizacija (i evaluatorica) povremeno uključivale. U Belom Manastiru Duško Kostić, najaktivniji volonter se uvelike savjetovao s Martinom Bukalom, bivšom mirovnom radnicom i njegovom kolegicom iz BRIC-a. Posebni su izazov predstavljale situacije unutarnjih sukoba u volonterskim grupama, naročito u Berku i Vukovaru.

3.31. Projekt je predvidio u svom proračunu inicijalna financijska sredstva potpore za svaku zajednicu gdje volonteri pokrenu neku inicijativu te je do prijenosa sredstava došlo u svim zajednicama, putem izravnog pokrivanja materijalnih troškova, a prema mogućnostima i potrebama CZM je pružio i dodatnu potporu inicijativama u nabavci financijskih sredstava. Iako je projektni tim prilikom evaluacije izrazio određenu zabrinutost u kojoj mjeri je pružanje financijske potpore služilo kao primarni motivacijski faktor za aktiviranje volontera, evaluatorica je prilikom razgovora s volonterima u nizu zajednica dobila dojam da je osiguranje financijskih sredstava, koja usput nisu pretjerano velika, no također nisu samo simbolična, zapravo pozitivno utjecalo na izgradnju povjerenja između CZM-a i lokalnih zajednica, kao i pomak s apstraktnih razmatranja izgradnje mira na konkretne inicijative. U većini mjesta, a naročito u Berku, Tenji, selima Bosanske Posavine financijska protuvrijednost volonterskog rada i dodatna nabavka sredstava od drugih donatora, uključujući i lokalnu samoupravu više je puta premašila izvorni iznos financijske potpore. Budući da se pokazalo da su određene ideje za lokalne inicijative propadale tijekom projekta bez obzira što su volonteri znali da postoje financijska sredstva govori u prilog tomu da je za uspješnost provedbe inicijativa financijska potpora bila dodatan podstrijek i jasan izraz poštovanja potreba zajednica, a ne kompenzacija za nedostatak unutarnje motivacije ili kapaciteta.

3.32. Oblik potpore volonterima koji je u projektu, prema uvidu evaluatorice, samo djelomično iskorišten jest umrežavanje volontera s potencijalnim suradničkim organizacijama u vlastitim sredinama, regiji i širom Hrvatske, pri čemu su izuzetak inicijative potekle iz djelovanja CZM-a. Primjerice volonteri u Vukovaru nisu upoznati s drugim aktualnim inicijativama u Vukovaru, a mladi u Berku ne znaju za nacionalne omladinske mreže i programe potpore (npr. MINT, Clubture, itd.). Projektni tim nije poduzeo veće korake u povezivanju volonterskih grupa s drugim organizacijama koje bi ih mogle dugoročno uklopiti u vlastiti rad ili podupirati, pri čemu je izuzetak Evangeoski fakultet u Osijeku gdje je zaposlena Michelle Kurz koji je poslužio kao *de facto* resursni centar za Vukovarsku grupu, te u nekoj mjeri Europski dom, gdje su volonteri vodili radionice. Ipak, u potonjem primjeru, CZM nije razmotrio mogućnost dogovora s Europskim domom da vukovarska volonterska grupa postane jedna od punopravnih projekata Europskog doma te time dobiva lokalno organizacijsko zaleđe i potencijalno lakše buduće izvore financijske potpore. Pozitivan je primjer suradnja projekta s organizacijom OGI pružanja tehničke pomoći inicijativama u svim mjestima radi prijave za male financijske potpore CroNGO programa Academy of Educational Development (gdje je OGI Partner za lokalne inicijative u Istočnoj Slavoniji), što je u Berku dodatno osnažilo povezivanje volontera zainteresiranih za organiziranje

zajedničkog čuvanja i otkupa mlijeka koji su preko ovog programa kupili laktofriz te kasnije registrirali lokalno Udruženje mljekara. Istovremeno, projekt nije uže surađivao s OGI-jem oko njihovog projekta jačanja mjesnih odbora iako su barem u Tenji, Dalju i eventualno Berku prilikom evaluacije primijećene prilike utjecaja projekta na razvoj mjesnih odbora kroz umrežavanje s postojećim programima tehničke pomoći i suradnje u regiji i Hrvatskoj.

POUKE I PREPORUKE O PROCESU MENTORIRANJA I POTPORE

3.33. Na kraju projekta, projektni tim je posve svjestan da u budućnosti treba jasnije i istovremeno realnije osmisliti sustav potpore volonterima, pri čemu se treba voditi dostupnošću potpore tijekom cijelog procesa, a istovremeno ohrabrivati volontere da postupno preuzimaju sve veću odgovornost, u skladu sa svojim kapacitetima, kako se ne bi stvorio ovisnički odnos. Slijedi niz naučenih lekcija o mentoriranju, kako ih je artikulirao projektni tim koje predstavljaju i osnovu za jasni opis obveza i zadataka budućih mentora. Pri tome treba naglasiti da nije nužno da mentor ne bude uključen u projektni tim, već se radi o razgraničenju različitih uloga (npr. koordinacije, nabavke sredstava, praćenja):

Mentori trebaju živjeti blizu lokacije i dobro poznavati zajednicu.

- Mentorstvo treba biti dio cijelog procesa osnaživanja volontera, a ne povremeno uskakanje za doradu nekih vještina.
- Mentor treba posebno biti posvećen zajednici i nemati drugih prioriteta (živjeti i disati sa zajednicom).
- Mentor treba biti dostupna osoba u slučaju hitnih problema.
- Plan i program rada treba biti vrlo fleksibilan jer su izravni problemi vrlo cesti i na njih treba odmah reagirati (osobni problemi, međuljudski, problemi zajednici, društveni i politički).
- Mentorstvo treba organizirati tako da jedna mentor prati jednu zajednicu, a u slučaju podijeljenog mentorstva mentori trebaju surađivati i imati jasan zajednički cilj.
- Mentor postupno oblikuje i prenosi planirane i potrebne vještine grupi.
- Mentorstvo prestaje kada su volonteri osnaženi i u cijelosti preuzimaju inicijative i odgovornost, pri čemu se radi o kontinuumu razine intervencije i vođenja.
- Ukoliko shvatimo ulogu mentora kao odnos između kontrole i vještina stečenih tijekom vremena, na početku procesa mentor bi imao visok nivo kontrole, s vremenom grupa stječe više vještina, a mentorova uloga se mijenja i grupa preuzima veću kontrolu. Mentorov stil vođenja grupe se mijenja tijekom vremena prema suvođenju, preko ravnopravnog sudjelovanja te izlaska iz procesa odlučivanja.

3.34. Jedan od glavnih izazova u pružanju potpore volonterima bilo je pravovremeno prepoznavanje i prikladno interveniranje u slučajevima sukoba unutar volonterskih grupa, naročito kad se radilo o sredinama gdje projektni tim nije imao izravan svakodnevni kontakt, a mentori nisu imali vremena za prekovremeno pružanje potpore. U sklopu evaluacije, uočeno je da su se sukobi puno lakše uspješno transformirati kada se kroz dijalog između volontera i projektnog tima razgradilo implicitno očekivanje da svi volonteri trebaju djelovati unutar jednog tima te kad je

projektni tim realno pristupio potpori svakog pojedinca, manje ili potpuno nove grupe zainteresirane da nešto pokrene u svojoj sredini. Tako je u Berku sukob između dvoje volontera, te kasnije sukob između mladih i izvornih volontera rezultirao u formiranju tri zasebne i međusobno komplementarne lokalne inicijative - Kluba mladih, mirovne udruge Luč i Udruženja mljekara - koje sada funkcionalno surađuju. Kao što je pojašnjeno u prethodnom poglavlju, u sljedećoj se fazi projekta preporučuje projektnom timu da vrlo pažljivo sagleda i periodično propita implicitno razumijevanje ciljeva projekta te nezaobilaznu napetost između potpore pojedincima s jedne strane te potpore lokalnim strukturama (građanskim inicijativama, udrugama), što zahtijeva različit pristup u situacijama unutarnjih sukoba među volonterima.

3.35. Strukturiranje budžeta i vremena projekta tako da se omogući potpora volonterima u nabavci sredstava za rad u zajednicama (kroz edukaciju, savjetovanje i umrežavanje) izuzetno je važno za učinkovitu provedbu inicijativa u zajednici, a time i za održavanje motivacije, kao i za uspostavu povjerenja između CZM-a, kao ipak «vanjskog interventnog aktera» i lokalnih aktera, uključujući lokalne vlasti, druge udruge i mještane. Posebno treba obratiti pažnju na prilike za uvećanje osnovnih inicijalnih sredstava dodatnim materijalnim ili nematerijalnim donacijama iz zajednice te drugih izvora, naročito onih kojima se volonteri mogu ponovno samostalno obratiti.

3.36. Razumljivo je da je projektni tim u uvjetima preopterećenosti i neočekivanog preuzimanja velikog dijela mentoriranja imao malo vremena za dodatna umrežavanja, no preporučuje se da se u sljedećoj fazi projekta prilikom donošenja odluka o tipu potpore prvo razmotre prilike za povezivanje volontera s drugim udrugama i inicijativama, budući da se tako istovremeno smanjuje pritisak na projektni tim te obogaćuju društvene mreže volontera, ključne za održivost njihovog angažmana.

4. ANALIZA UTJECAJA PROJEKTA NA VOLONTERE I ZAJEDNICE

UTJECAJ PROJEKTA NA VOLONTERE

4.1. Iako ovom evaluacijom nije bilo moguće sustavno istražiti utjecaj projekta na sve volontere koji su se angažirali u edukacijama i provedbi aktivnosti, uvid u utjecaj projekta na ključne volontere koji su se dokazali kao pokretači svojih zajednica, kao i na nekoliko volontera koji pripadaju vanjskom krugu podupiratelja inicijativa pokazuje da je projekt imao pozitivan utjecaj na samopouzdanje i samostalnost u organiziranju raznolikih inicijativa u zajednici. Pritom treba istaknuti da se u slučaju volontera s liderskom ulogom u velikoj većini slučajeva radi o osobama s višegodišnjim iskustvom suradnje s CZM, prvenstveno kroz prvu fazu projekta, no također i kroz sudjelovanje u drugim programima, naročito vjerničkih susreta, treninga za trenere Edukacijske kuće, ljetnih mirovnih kampova u Eko selu Latinovac te programa edukacije žena liderica koja je provedena u suradnji s Centrom za ženske studije prije četiri godine. Prilikom propitivanja izravnih dobiti za volontere od druge faze projekta, ti volonteri su često spominjali pozitivan utjecaj cjelokupne suradnje s CZM i nisu jasno odvajali bazičnu edukaciju za volontere u sklopu ovog projekta od drugih edukacija. Volonteri koji ranije nisu imali iskustva sustave potpore za mirovni rad, poput mladih u Berku, vatrogasaca u Dalju ili mještana u Okučanima i selima Bosanske Posavine, lakše je uočiti izravan utjecaj projekta, koji je pak, ipak ograničenije u usporedbi s pojedincima koji su se u međuvremenu profilirali u lidere.

4.2. Ako se uzme u obzir dugoročniji rad CZM-a na poticanju lokalnih procesa izgradnje mira u zajednicama u kojima je djelovao ovaj projekt, može se ustvrditi da je upravo tijekom druge faze u više zajednica došlo do profiliranja volontera s snažnom unutarnjom motivacijom i samopouzdanjem koje omogućuje preuzimanje vodeće, pokretačke uloge i koji predstavljaju najvažniji zalog za održivost aktualnih mirovnih inicijativa. Ova se opservacija odnosi na Duška Kostića u Belom Manastiru, Dragicu Aleksu u Berku, Anu Matijević u Tenji i Danijelu Beretin u Vukovaru te u određenoj mjeri Antuna Pribojčevića u Berku koji je izuzetno aktivan u organiziranju lokalnih mljekara bez obzira na njihovu nacionalnost te Tomislava Šarčevića u Berku, predsjednika Kluba mladih. Budući da je rad u Okučanima bio puno kompleksniji i intenzivniji te s većim sredstvima, u tom mjestu se profiliralo više lidera permanentnih lokalnih inicijativa poput ženske udruge Duga, Forumu mladih i Centra za branitelje u osnivanju. Uslijed nedostatka vremena i ranijeg završetka projekta,

profiliranje lidera u selima Bosanske Posavine nije dovoljno poznato evaluatorici, osim što su mještani uspješno proveli inicijative.

4.3. Svi spomenuti volonteri zadobili su poštovanje mještana, ostalih volontera i lokalnih vlasti kao osobe koje su posvećene svojim zajednicama i mirovnom radu te u koje se mogu pouzdati za davanje novih ideja i smjernica za djelovanje, bez obzira da li se s njima slagali ili ne. Sve su ove osobe upravo tijekom ovog projekta započele sa samostalnim aktivnostima nabavke sredstava (priprema projektnih prijedloga, uz potporu projektnog tima, pregovaranje s lokalnim vlastima i drugim donatorima), preuzele vodstvo unutar timova (sazivanje sastanaka, koordinacija i praćenje aktivnosti). Uz to, Dragica Aleksa i Antun Pribojčević pokrenuli su osnivanje dodatne dvije udruge (LUČ i Udruženje mljekara) dok su Tomislav ? iz Berka i Duško Kostić imaju važnu ulogu u vođenju postojećih udruga. Antun Pribojčević i Duško Kostić politički su se aktivirali kao nestranačke osobe u sklopu Mjesnog odbora u Berku odnosno Vijeća nacionalnih manjina u Belom Manastiru. Dragica Aleksa, Danijela Beretin i Duško Kostić upravo su kroz inicijative u zajednici ovog projekta započeli sa samostalnim trenerskim radom, pri čemu dolazi do izražaja njihova kreativnost, samopouzdanje i poštovanje i briga za sudionike radionica. Dragica Aleksa pokrenula je seriju jednodnevnih mirovnih radionica s pučkim pjesnicima iz niza sela u istočnoj Slavoniji i Baranje te u njih uključila i članove udruge osoba s invaliditetom Bubamara iz Vukovara. Duško Kostić se etablirao u Belom Manastiru kao voditelj subotnjih kreativnih radionica i pomoći u učenju za romsku i neromsku djecu. Danijela Beretin je neformalna voditeljica mladog, kreativnog vukovarskog tima koji u Europskom domu drži subotnje kreativne mirovne radionice za osnovnoškolce različitih nacionalnosti. Svo troje je zainteresirano za dalje usavršavanje u mirovnoj edukaciji i organiziranju zajednice.

4.4. Na kraju ove faze projekta, CZM može biti zadovoljan što je podržao ove lidere koji su spremni dugoročno ispreplesti svoj profesionalni, mirovni i volonterski angažman te se eksponirati u svojim sredinama kao pokretači niza novih inicijativa i zagovaratelji pravednih društvenih odnosa. Pri tomu je spremnost ovih volontera da izravno komuniciraju, te se po potrebi i konfrontiraju s predstavnicima lokalne samouprave i javnih institucija posebno vrijedan pokazatelj njihove osnaženosti.

4.5. Tijekom druge faze projekta, osnažen je i niz pojedinaca koji nisu preuzeli lidersku ulogu no posvećeni su timskom radu i dugoročnom razvoju svojih inicijativa. Posebno se ističe suosnivač Luči u Berku, Mile Mrkobrada kojem je sudjelovanje u ovom projektu prvo iskustvo javnog civilnog angažmana i mirovnog rada. Bez obzira na veliku izloženost u maloj sredini gdje je eksplicitno promicanje mirotvorstva još

uvijek politički nepoželjno, Mile je ustrajao u mirovnim aktivnostima, poput bjelodanog lijepljenja proturatnih plakata na dan predizborne šutnje, kao i u posredovanju između drugih članova volonterske grupe koji su svojedobno ušli u sukob s inicijativom mladih, uslijed različitih potreba pri uporabi zajedničkog prostora i organizacije aktivnosti.

4.6. U spomenutom Klubu mladih skuplja se preko 30 mladića i djevojaka koji uspijevaju vrlo složno organizirati niz aktivnosti koje im obogaćuju slobodno vrijeme, a više njih je zainteresirano za ponovno sudjelovanje u mirovnom ljetnom kampu eko sela Latinovac gdje se susreću s mladima iz drugih mjesta i zemalja. Iako ova grupa nije posebice mirovno usmjerena kada se radi o aktivnom i svjesnom otvaranju komunikacije između Srba i Hrvata, grupa se uključila u nacionalne i svjetske proteste protiv rata u Iraku izradom proturatnog plakata u svojem Klubu, a vidljiva je i njihova otvorenost prema novim društvenim kontaktima i iskustvima suradnje, poput zajedničkog projekta klubova mladih iz kako pretežno hrvatskih, tako i srpskih mjesta na razini općine.

4.7. U Tenji, volonteri okupljeni oko Ane Matijević sebe evidentno doživljavaju kao legitimnu i trajnu inicijativu građana koja je spremna surađivati s drugim lokalnim udrugama i Mjesnim odborom s kojim imaju izravan i otvoren odnos te se ne libe postavljati pitanja o radu mjesne samouprave, ukazivati na potrebe mještana i zahtijevati potporu. Iako broj aktivnih volontera varira ovisno o njihovim drugim obvezama, važno je da je više žena spremno promovirati volonterstvo među dosad pasivnim sumještankama te da je grupa zainteresirana za strateško planiranje zajedno s projektnim timom kako bi u budućnosti kompaktnije djelovala i usmjerila se na nove inicijative.

4.8. U Vukovaru, grupa mladih mirovnih edukatora koja provodi radionice uz mentorstvo Michelle Kurz ostvarila je izuzetno kvalitetnu međusobnu suradnju uslijed čega je dvije mladića koji su se prvotno pridružili ovoj inicijativi u okviru obvezne prakse na Evandeoskom fakultetu odlučilo nastaviti s mirovnom edukacijom i nakon završetka fakultetskih obveza. Posebno je vrijedno njihovo usvajanje vještina timskog planiranja radionica, kao i spremnost na komunikaciju s roditeljima djece uključene u radionice, drugim udrugama i školama.

4.9. U Dalju, volonteri Dobrovoljnog vatrogasnog društva Dalj predstavljaju posebno entuzijastičnu grupu koja je pronašla poveznicu između etičkog kodeksa dobrovoljnog vatrogastva - jedinog od najstarijih i najtrajnijih oblika građanskog udruživanja u Hrvatskoj - i vrijednosti i kulture mira. Iako ova grupa nije bila uključena u edukativni

program projekta, kroz naknadne iscrpne sastanke s projektnim timom koji su vođeni u formatu radionica te kroz nedavne dodatne prilike za edukaciju kroz CZM, ova je grupa osvijestila korist participativnih procesa te eksplicirala svoju otvorenost prema svim nacionalnostima, što se poklapa s kodeksom vatrogasaca, gdje «vatra ne bira, a vatrogasci se ne smiju dijeliti niti prema kojem kriteriju, osim prema svojoj sposobnosti gašenja vatre». Uslijed uspostavljene suradnje, povjerenja i pozitivnog stava prema Centru za mir i mirovnom radu općenito, u budućnosti postoji prilika za uključivanje više pojedinaca u dodatne edukacije i mirovne akcije, čime se dugoročno može dogoditi da DVD dalj postane prvo multietničko dobrovoljno vatrogasno društvo u Hrvatskoj koje javno i djelatno zagovara vrijednosti suradnje, nenasilja i izgradnje mira.

4.10. Iako je u većini slučajeva utjecaj projekta na volontere bio pozitivan, prilikom evaluacije uočeno je nekoliko primjera određenog negativnog utjecaja projekta na nekoliko volontera. Iako u evaluaciji nije bilo prilike za detaljnije propitivanje razloga odustajanja ili relativne pasivizacije dijela volontera, na osnovi povratne informacije od mentora i nekih sudionika mogu se uočiti tri prvotno motivirane osobe koje su uslijed frustriranosti s načinom rada odustale od daljnjeg volonterskog angažmana u sklopu ovog projekta. Istaknuta romska aktivistkinja, sudionica u edukaciji za grupu iz Belog Manastira, odustala je od rada na zajedničkoj inicijativi uslijed nepovjerenja prema CZM u pogledu ravnopravnosti u suradnji s romskim udrugama, kada je slučajno u Centru vidjela da CZM priprema projektni prijedlog za osnaživanje Roma, bez da su navedene partnerske romske situacije.

4.11. Bez obzira da li su kritike ove volonterske utemeljene ili ne, znakovito je da je ona razloge svojeg odustajanja pripočila svojoj mentorici te ih ponovila tijekom vanjske evaluacije, no čini se da projektni tim svo vrijeme nije bio upoznat s razlozima njezinog odustajanja, čime nije postojala niti prilika da se eventualni nesporazumi otklone i suradnja nastavi u nekom obliku. Ova volonterka ističe dobiti od edukacije za njezino vođenje ženske romske udruge Romsko srce, naročito u pogledu pripreme projektnih prijedloga te je spremna na suradnju svoje udruge s CZM. Čini se također da je jedan volonter iz Vukovara koji je bio zainteresiran ako treba i samostalno, u suradnji s CZM i drugim udrugama ostvariti svoju ideju građanskog nadgledanja rada Gradskog vijeća, na kraju odustao od svoje namjere uslijed nedostatka potpore od strane CZM, nakon što ga je mentorica uputila da s izravno obrati projektnom timu. Još jedna volonterka iz Vukovara koja je bila vrlo motivirana za mirovni rad odustala je uslijed sukoba u volonterskoj grupi i iritacije dominacijom posebno istraumatiziranog volontera. Isto tako, dvoje je volontera iz Berka istaklo da je projektni tim relativno kasno reagirao na izraženu potrebu za

vanjskom pomoći u nošenju sa sukobom unutar grupe iako je na kraju došlo do razrješenja, ako ne i transformacije sukoba.

4.12. Budući da je posvema jasno da se ne radi o svjesnom isključivanju ili ignoriranju, svi ovi slučajevi ukazuju na povremenu preopterećenost projektnog tima i nedostatnu koordiniranost s mentorima, uslijed čega je u datim situacijama izostala pravovremena posvećenost frustracijama volontera koje dugoročno potkopavaju motivaciju pojedinaca za mirovni rad u zajednici, odnosno povjerenje u suradnju s CZM.

POUKE I PREPORUKE VEZANE UZ UTJECAJ PROJEKTA NA VOLONTERE

4.13. Na kraju ove druge faze projekta, uslijed višegodišnje potpore CZM-a, u svim mjestima u Hrvatskoj gdje je projekt djelovao postoji barem jedna visoko motivirana osoba koja je spremna preuzeti vodeću ulogu u organiziranju zajednice u svrhu izgradnje mira i poboljšanja kvalitete života. Ova procjena je u skladu s odlukom CZM da se u sljedećoj fazi projekta potpora usmjeri na daljnji razvoj leaderskih vještina i kapaciteta «organizatora zajednice» koji će za svoj rad dobiti i određenu financijsku potporu, budući da razina njihovog vremenskog angažmana, odgovornosti i izlaganja u zajednici premašuje bazičnu volontersku ulogu.

4.14. Ovakav pristup individualne potpore liderima/cama korisno je kombinirati s potporom grupama volontera u Tenji, Dalju i Berku, prvenstveno preko umrežavanja s drugim srodnim inicijativama, povezivanja s prilikama za edukaciju, savjetovanjem oko nabavke sredstava i povremenom facilitacijom participativnih planiranja (informiranje ovih grupa da takvu dodatnu potrebu izlože projektnom timu), pri čemu se projektni tim može osloniti na suradnike Edukacijske kuće i Centra za potporu udrugama CZM-a te na druge organizacije.

UTJECAJ PROJEKTA NA ZAJEDNICE

4.15. Dodatno skupljanje podataka prilikom završne evaluacije u potpunosti je potvrdilo prethodne nalaze praćenja utjecaja projekta na zajednice. Evidentno je da je u svim zajednicama osim Vukovara - gdje je i rad volontera bio fokusiran na djecu, njihove roditelje i nekoliko škola bez uključivanja vlasti koje su poznate kao nefleksibilne u pogledu mirovnih civilnih inicijativa - uspostavljena i nastavljena suradnja s lokalnim vlastima koje percipiraju Centar za mir kao vrijednog, dugoročnog partnera te poštuju, informiraju se i spremni su prema mogućnostima poduprijeti rad volontera. Iako je bilo nemoguće provesti procjenu vidljivosti inicijativa u zajednicama, osim djelomično u Tenji, na osnovi susreta s mještanima posredno uključenima u inicijative te na osnovi povratne informacije volontera o primjerima

kada im se mještani obraćaju za pomoć te posebice u svjetlu suradnje s lokalnim vlastima, jasno je da je u svim zajednicama rad volontera prepoznat kao važan resurs za razvoj zajednice.

4.16. U sljedećoj je fazi projekta zato prvenstveno važno poduprijeti profilirane lidere da ustraju u daljnjem inspiriranju svojih sumještana koji su se dosad aktivirali te okupljanju novih volontera oko novih inicijativa. U tome procesu bit će ključno usmjeriti organizatore zajednice na strateško promišljanje svog djelovanja, kako bi kroz suradnju s drugim udrugama, ustanovama i vlastima u svojim mjestima te širom Hrvatske stvorili dovoljni kapacitet za izgradnju mira koji neće ovisiti o jednoj osobi ili neformalnoj *ad-hoc* volonterskoj grupi. Pri tome je bit u promociji kulture suradnje, a ne toliko na stvaranju novih struktura (udruga). Slijedi sažetak prepoznatih ključnih aspekata utjecaja na zajednice, bez detaljnih opisa koji su već predstavljeni u izvještajima o aktivnostima projekta:

PROMOCIJA KULTURE SURADNJE I PARTICIPATIVNE DEMOKRACIJE

4.17. Kroz sustavnu promociju participativnih metoda procjene potreba, planiranja i donošenja odluka u svim aspektima projekta - od edukacije do potpore lokalnim inicijativama - projekt je utjecao na kulturu suradnje, kako na razini neformalnih građanskih inicijativa, tako i na razini lokalnih udruga, ustanova i vlasti. Primjerice, u Tenji, volonteri su se obratili Mjesnom odboru za suradnju oko izgradnje dječjeg igrališta koje su mještani ispitani projektom slušanja prepoznali kao jedan od prioritetnih projekata. Ista je takva situacija bila u Berku gdje je na temelju nalaza projekta slušanja pokrenut Klub mladih u partnerstvu lokalnih volontera, Centra za mir i općine koja subvencionira prostorije. Volonteri su u svim mjestima aktivno tražili suradnju sa svim strukturama, od vlasti, preko crkava, škola i udruga, oko konkretnih prepoznatih potreba, te su u velikoj većini slučajeva, s izuzetkom lokalnih vlasti u Vukovaru - dugoročno zatvorenih prema civilnim i posebice mirovnim inicijativama - te djelomično, katoličke crkve u Berku.

4.18. U potonjem slučaju, Katolička crkva u Berku je u samom početku rada CZM omogućila provedbu projekta slušanja - aktivisti Centra danima su boravili kod svećenika u župnom dvoru kući radi zajedničkih sastanaka i analiza. Nakon provedbe projekta slušanja župnik je omogućio trenerici Centra Amaliji Krstanović održavanje mirovnih radionica s mladima u njegovoj kući. Usprkos početnoj sumnjičavosti spram novoosnovanog Kluba mladih, župnik je Klubu poklonio sjedaću garnituru, na što su mladi vrlo ponosni. Istovremeno, isti je svećenik pokazao puno veću razinu sumnjičavosti prema radu Dragice Alekse i Mileta Mrkobrade u Berku koji su otvoreno angažirani na otvaranju međunacionalnog dijaloga i promociji antimilitarističkih,

mirovnih vrijednosti, tako da je u jednom navratu u zadnji čas uskratio održavanje međuvjerske molitve u katoličkoj crkvi te nije pokazao namjeru da potakne okupljanje mještana oko ovih inicijativa oglašavanjem aktivnosti među svojom pastvom. Početkom 2004. u Berak je stigao novi svećenik s kojim sada udruga Luč proizašla iz volonterske inicijative, pokušava uspostaviti suradnju. Ovaj primjer, kao i kontinuirani naponi otvaranja suradnje s katoličkom i pravoslavnom crkvom oko međuvjerskog dijaloga u Okučanima ukazuju na zahtjevnost uspostave suradnje s crkvenim dužnosnicima i neprijepornu važnost dugoročnog, upornog pristupa.

4.19. Ne treba čuditi što je prilikom evaluacijskog intervjua, načelnik općine u Dalju opisao svoj vlastiti pristup mjesnim odborima kao participativni, gdje ih on moli da na osnovi prepoznatih potreba u svojim sredinama predlože prioritete koje će financirati općina, niti primjer Mjesnog odbora u Berku koji je na sastanak pozvao i volonterku Dragicu Aleksu. Stalnom komunikacijom s lokalnim strukturama s jedne strane i mještanima s druge, volonteri služe kao poveznica i posjetnik vlastima da postoje mještani koji vode računa o tome da li vlast donosi odluke na osnovu političkih ili životnih prioriteta. Primjer Antuna Pribojčevića koji se prilikom prošlih mjesnih izbora kandidirao za mjesni odbor na nezavisnoj listi, na koju je pozvao svog kolegu volontera srpske nacionalnosti Milu Mrkobradu, ukazuje na potencijal koje imaju bazične inicijative izgradnje mira u poticanju promjena u lokalnoj političkoj kulturi gdje i dalje dominiraju stranačke jednonacionalne opcije. Slično tomu, uspješna kandidatura Duška Kostića za romskog predstavnika u gradskom Vijeću nacionalnih manjina u Belom Manastiru primjer je osnaženosti jednog volontera koji je uslijed proširene mreže potpore preuzeo rizik i odgovornost nezavisnog zastupanja svojih sunarodnjaka, mimo stranačkih ili tradicionalnih struktura vlasti u svojoj zajednici.

PROMOCIJA MULTIJETNIČKE SURADNJE I DRUŠTVENOG UKLJUČIVANJA

4.20. Iako se u projektu nije insistiralo na multijetničnosti volonterskih grupa ili eksplicitnom naglasku na međuetničku suradnju pri odabiru inicijativa u zajednici, promocija multijetničke suradnje je pažljivo osmišljena i uvezena u sve aspekte projekta, od eksplicitne promocije mirotvorstva i multijetničnosti projektnog tima, preko nacionalno i mjesno miješanih edukacijskih grupa, do povezivanja volontera s multijetničkim i mirovnim udrugama i projektima, poput međuvjerskog dijaloga CZM ili Eko sela Latinovac. Takav istovremeno ustrajan ali ne i agresivan pristup u promociji međuetničke suradnje i šire shvaćene društvenog uključivanja marginaliziranih grupa u mnogim je slučajevima urodio je najvrednijim plodom - spontanom, neideologiziranom otvorenosću određenih lokalnih inicijative i mještana prema različitosti.

4.21. Posebno se ističe primjer rada u Bosanskoj Posavini, gdje su volonteri iz tri etnički homogena poslijeratna sela (bošnjačka, hrvatska i srpsko), od kojih je svako prije rata bilo etnički raznoliko, zajednički pohađali edukaciju za volontere, pri čemu je svaka radionica održana u drugom selu, a volonteri su se uzajamno posjećivali pred zainteresiranim očima svojih sumještana. Uslijed snažnih veza i povjerenja stvorenog tijekom edukacije i kasnijeg uzajamnog bodrenja za vrijeme provedbe sličnih inicijative obnove javnih prostora, kontakti i suradnja među selima spontano su se nastavili i nakon završetka projekta.

4.22. U Berku, trenutno sedam mještana među kojima ima i Hrvata i Srba svakodnevno donosi i skladišti mlijeko i pritom se druži i razmjenjuje informacije o uzgoju krava i proizvodnji mlijeka. Zajedno su osnovali udruženje mljekara Berka koje je otvoreno svim zainteresiranima za poboljšanje kvalitete i količine svojih mliječnih proizvoda. Nakon što je laktofriz nabavljen, dnevna količina se četiri puta povećala na 320-340 litara mlijeka dnevno. Dodatan utjecaj laktofriza je povećan interes mještana za kupnju grla krava, broj kojih se povećao sa početnih 10 na 30. Od prijašnjih šestoro mještana koji su skupljali mlijeko, pridružio se još jedan član koji je shvatio značaj laktofriza i mogućnosti dodatne zarade za vlastitu obitelj. Kupovina laktofriza i osnivanje udruženja za uključene mještane predstavlja izravan dokaz da se čak i uz loše ekonomske prilike samoorganiziranjem mogu poboljšati materijalne prilike, kao i osjećaj povezanosti sa susjedima u sličnoj situaciji, bez obzira na nacionalnost.

4.23. Isto je tako važno istaknuti multietničke radionice za djecu u Vukovaru, u koje je prema očekivanjima uključeno puno manje Hrvata, no čiji su roditelji zainteresirani za promociju multietničke suradnje među svojim prijateljima te spremni na otvaranje dijaloga unutar roditeljske grupe. U Dalju, DVD je već tradicionalno uključeno u osiguranje i promociju svih mirovnih manifestacija, poput Regate mira, kao i što je unutar društva izrijeком potvrđena nediskriminacija Srba, što je i jedan od razloga uključivanja mlađih muškaraca u društvo. U Belom Manastiru Duško Kostić je uspio stvoriti snažnu potporu roditelja kako romske, tako i neromske djece za zajedničke kreativne radionice i pomoć u učenju, kao i za daljnji interes neromskih roditelja za pobliže upoznavanje romske kulture. U Berku, Dragica Aleksa je u svoje mirovne radionice uključuje pjesnički i mirovno nastrojene osobe s invaliditetom iz okolice Vukovara različitih nacionalnosti. U Okučanima, niz je inicijativa - a napose organizacija Dana kulture mira 2003. gdje su kreativnu radionicu drvodjelstva vodili štićenici terapijske zajednice za ovisnike "Susret" - pridonio uključivanju bivših ovisnika u društveni i ekonomski život Okučana, ne samo kao građana prvog reda, već i kao izvora znanja i pomoći drugim mještanima.

4.24. Svi ovi istaknuti primjeri svjedoče o tome da je i u pogledu promocije različitosti pristup koji prvenstveno želi potaknuti ali ne nametnuti kulturu svakodnevnice komunikacije obilježene uključivanjem bio primjeren sredinama u kojima su sjećanja na rat i zatvorenost u vlastitu grupu još uvelike prisutni.

JAČANJE I AFIRMACIJA GRAĐANSKE AKCIJE I STRUKTURA CIVILNOG DRUŠTVA

4.25. Tijekom druge faze projekta, nastalo je i osnaženo niz građanskih inicijativa od kojih je više njih preraslo u samostalne udruge, dok dio funkcionira neformalno ali trajno. Tako je troje aktivnih volontera u Berku kroz svoju izvornu inicijativu Pružena ruka uspjele utemeljiti čak tri građanske udruge, od kojih su potonje dvije multietničke - Klub mladih koji je podružnica Općinskog kluba mladih; mirovnu udrugu Luč i Udruženje mljekara Berka, što je impresivna promjena za ratom istraumatiziranog selo od 350 većinom starijih stanovnika. U Okučanima, nakon intenzivnog rada koji premašuje okvire ovog projekta, osamostalila se multietnička i mirovno nastrojena ženska udruga Duga, u osnivanju je regionalni Centar za branitelje i zajednicu koji predstavlja veliki iskorak od dominantnog hijerarhijskog i često hermetičnog organiziranja branitelja te mirovno usmjeren Forum mladih Okučana koji već tri godine organizira ljetne mirovne kampove za mlade. Istovremeno su u Tenji, Vukovaru i Belom Manastiru aktivne inicijative koje su pokrenuli volonteri te se može pretpostaviti da će se one tijekom narednog razdoblja formalizirati u sklopu samostalnih ili postojećih udruga. Pri tom je važno ponoviti da su sve ove građanske inicijative vidljive u svojim zajednicama i imaju izravan kontakt s lokalnim vlastima. Udruga Luč je tako na dan predizborne šutnje oblijepila Berak s plakatima s jasnom antiratnom porukom (prikaz spomenika na masovnoj grobnici iz drugog svjetskog rata i recentnog rata s porukama Nečija djeca, te ispod tih slika godina u budućnosti s pitanjem Čija djeca?), što je izazvalo kritike, ali i odobravanja. Usprkos privođenju Dragice Alekse na informativni razgovor na policiji, Dragica i Mile su ponosni na svoju akciju koja predstavlja Luč zajednici kao politički angažiranu mirovnu inicijativu. Ovoj udruzi, kao i inicijativi Tenji predstoji izazov okupljanja novih aktivnih članova.

4.26. Kao što je spomenuto u raspravi o procesu potpore, iako je projekt utjecao na povezivanje ovih zajednica s drugim sredinama, kroz zajedničke obrazovne programe u sklopu ovog projekta, Edukacijske kuće, serije seminara CZM-a za Beli Manastir ili međuvjerski dijaloga, kao i kroz ljetne kampove za djecu i mlade, primjetno je da se informiranost volontera i zajednica o sličnim ili komplementarnim programima širom regije i Hrvatske može poboljšati u sljedećem razdoblju, s posebnim naglaskom na umrežavanje mladih u Berku i Vukovaru.

ŠIRA MOBILIZACIJA MJEŠTANA OKO PREPOZNATIH POTREBA VEZANIH UZ OPĆE DOBRO

4.27. Zanimljivo je primijetiti da se inicijative volontera koje su pokrenute uvelike na temelju procjene prioriteta i interesa mještana za aktivno uključivanje mogu podijeliti u dvije skupine - akcije obnove i uljepšanja javnih prostora, odnosno prostora od općeg dobra, te nove «usluge u zajednici», većinom namijenjene djeci i mladima. Jedina iznimka jest akcija kupovine laktofriza u Berku koja istovremeno predstavlja stvaranje novog javnog prostora (otkupne stanice), kao i nove usluge namijenjene ekonomskom osnaživanju mještana. Tako su tijekom projekta volonterskim angažmanom u partnerstvu s lokalnim vlastima djelomice i posvema uređeni sljedeći javni prostori: vatrogasni stan u Dalju, dječje igralište u Tenji, dječje igralište u Belom Manastiru, nogometno i dječje igralište u Zborištu, društveni dom u Novom selu, omladinski klub u Kolibama Gornjim, klub mladih u Berku, prilazne ulice i mjesni park u Okučanima (izrada drvenih ukrasnih ploča s mirovnim sloganima) i korito rijeke Soboštine (ranije ilegalno odlagalište otpada) u Okučanima. Što se tiče novih usluga u zajednici, pokrenute su već spomenute dječje igraonice u Belom Manastiru i Vukovaru, mirovne radionice u Berku, klub mladih u Berku, dok udruga Duga i Forum mladih u Okučanima organiziraju niz kulturnih aktivnosti, a u Okučanima povremeno djeluje i grupa za međuvjernički dijalog koja se druži na duhovnim radionicama. Posebno valja istaknuti vršnjački medijacijski projekt kojeg je u suradnji s osnovnom školom u Okučanima pokrenuo Mirovni tim uz potporu trenerica CZM-a, a koji je danas potpuno integriran u odgojno-obrazovni program te škola te služi kao ogledni primjer drugim školama u Županiji.

4.28. Može se primijetiti da je mještanima i volonterima stalo do angažmana na zadacima koji dovode do vidljive i opipljive promjene u krajobrazu zajednice, te time uvećavaju osjećaj optimizma spram budućnosti. Istovremeno, volonterski angažman na infrastrukturi ima jasan početak i kraj djelovanja, što rezultira jasnijim osjećajem vlastitog postignuća i zadovoljstva, no isto tako usmjerava volonterske akcije prema jednokratnim naporima. Samo je u Tenji primjetno da volonterska grupa koja je radila na igralištu namjerava nastaviti sa sličnim akcijama uređenja javnih prostora. U Dalju, primjerice, vatrogasci nisu spomenuli mogućnost pokretanja akcija obnove izvan okvira vlastitog društva, iako su sami svakodnevno angažirani oko rješavanja općih problema, poput odrona na cesti ili dovoza vode u vrijeme suše. U sljedećem razdoblju organizatore zajednice i inicijative koje će projekt podržati bi bilo uputno usmjeriti na otkrivanje potencijala za ponovno aktiviranje mještana oko novih inicijativa koje se nadovezuju na prethodne te pridonose kulturi samoorganiziranja, ili time što će se obnovljeni javni prostori puniti društvenim i kulturnim sadržajem, ili tako što će se poduzeti nove akcije uređenja javnih prostora.

4.29. Dok je za mirovne radionice nedavno pokrenute u Berku prerano utvrditi njihov utjecaj na sudionike, u slučaju dječjih radionica u Belom Manastiru i Vukovaru, prema povratnoj informaciji roditelja, vidljiv je njihov pozitivan utjecaj na dječje raspoloženje, motiviranost za druženje, a u slučaju Belog Manastira gdje se pruža i pomoć u učenju i na motiviranost za pohađanje nastave. U Vukovaru su roditelji obje nacionalnosti istakli važnost multietničkih radionica kojima se razbija dominantna segregacija djece u školskom sustavu, koja utječe i na privatna druženja djece koja stanuju i u istim naseljima. Prilikom evaluacijskih intervju s roditeljima, zapažena je spremnost roditelja u oba grada da se uključe u posebne radionice za roditelje, gdje bi se kombinirale vještine odgoja i potpore djeci u nastavi, s otvaranjem komunikacije, međusobnim savjetovanjem te proradom vlastitih predrasuda i frustracija izazvanih kako ratom, tako lošim ekonomskim uvjetima. Ovakvo širenje utjecaja radionica s djece na roditelje koji pokazuju prve znakove interesa za daljnje učenje, rad na sebi i samoorganiziranje dragocjena je prilika volonterima u Belom manastiru i Vukovaru za osmišljavanje nastavka rada u sljedećem razdoblju, pri čemu će im biti korisna stručna potpora Centra za mir, napose Edukacijske kuće. Općenito, u ove dvije inicijative su slične i po tome što je evidentno da se trenutno nalaze pred izazovom strateškog promišljanja svoje održivosti pri čemu im je važno sagledati prilike za sinergiju i suradnju s drugim srodnim obrazovnim programima i prijateljski nastrojenim udrugama, kako se ne bi dogodilo da uslijed prevelikog oslanjanja na mali krug entuzijasta sa skromnijom institucionalnom i stručnom potporom unutar vlastite zajednice dosadašnja postignuća i uložna energija ne zamru.

PREPORUKE VEZANE UZ ODRŽIVOST UTJECAJA NA ZAJEDNICE

4.30. Budući da se tijekom druge faze projekta stvorilo liderski potencijal, suradnički odnosi s lokalnim vlastima i vidljivost volonterskog angažmana u svim ciljanim zajednicama, u sljedećem je razdoblju prioritet nadogradnja na postojeće inicijative. Pri tomu je ključno potaknuti volontere s vodećom ulogom, buduće «organizatore zajednica», da svoje djelovanje u suradnji sa bliskim suradnicima strateški osmisle i prepoznaju prilike za organizacijsko, institucionalno i gdje je potrebno, stručno uvezivanje s postojećim akterima u zajednici i regiji. Ovo je posebno važno s obzirom na tim u Vukovaru koji je svojim entuzijazmom uspio pridobiti roditelje djece u radionicama, no trenutno djeluje u svojevrsnom organizacijskom vakuumu (uz logističku potporu Europskog doma i stručnu potporu CZM-a i ETF-a). Kako se radi o mladim ljudima koje starije osobe poput roditelja prihvaćaju, no vjerojatno ih ne smatraju autoritetima, ovaj tim treba dodatno osnažiti vještinama javnog zagovaranja, nastupa u javnosti i pregovaranja, podržati u strateškom planiranju te priskrbiti potrebnim stručnim informacijama i dodatnim trenerima za rad s roditeljima. Sličan je slučaj s Duškom Kostićem u Belom Manastiru kojeg je potrebno

podržati da osmisli budućnost svojeg programa potpore romskoj i neromskoj djeci i njihovim roditeljima i provede svije dodatne ideje multisektorskih radionica fokusiranih na prava Roma. Klub mladih u Berku bi bilo korisno umrežiti s udrugama i projektima mladih širom Hrvatske.

4.31. Velika je vrijednost ovog projekta potpore volonterskom radu na izgradnji mira i zajednice ohrabrivanje volontera da kritički analiziraju političke, socijalne i ekonomske uvjete u kojima djeluju te da se ili kao aktivni građani ili kao potencijalni politički predstavnici angažiraju u lokalnim političkim procesima. Upravo politički osviješten volonterski angažman čini poveznicu između često depolitiziranih inicijativa razvija zajednice te nužno političkog procesa izgradnje mira. Preporučuje se dodatna edukacija iz vještina javnog zagovaranja i široko shvaćene političke akcije, prilagođena kulturnim uvjetima manjih i ruralnih sredina, za buduće organizatore zajednica i sve zainteresirane volontere.

4.32. Kako se ne bi zauvijek zagubila već aktivirana socijalna energija, tijekom pripreme sljedeće faze projekta bilo bi korisno prepoznati prilike za ponovnu mobilizaciju mještana koji su sudjelovali u većinom jednokratnim akcijama obnove i uređenja javnih prostora, ili kroz nove slične akcije, ili kroz uključivanje u nove ili postojeće društvene aktivnosti.

4. 33. Potrebno je od samog početka sljedeće faze projekta novonastale udruge i trajne inicijative osmišljeno povezati s potencijalnim mentorima, trenerima i suradničkim organizacijama te izvorima financiranja, pri čemu treba voditi računa da je za njihovu održivost posebno važno bogatstvo različitih kontakata koji premašuju resurse CZM-a. Pri tomu bi bilo korisno podržati te udruge da si na vrijeme odrede prioritete za organizacijski razvoj u sljedeće dvije godine, npr. oko okupljanja članstva, strukturiranja zajedničkog rada ili dohodovnih projekata.

POPIS IZVORA

SEKUNDARNI IZVORI:

Centar za mir, nenasilja i ljudska prava Osijek (2001) Building of a Democratic Society Based on the Culture of Nonviolence, The Second Phase (IDDIS), Projektni prijedlog predan Europskoj komisiji na kojem se zasniva evaluirani projekt.

Centar za mir, nenasilja i ljudska prava Osijek (2002), Progres Report Volonteri u izgradnji mira i zajednice za Izvještajno razdoblje: 1. siječnja - 30 lipnja 2002.

Centar za mir, nenasilja i ljudska prava Osijek (2002), Progres Report Volonteri u izgradnji mira i zajednice za Izvještajno razdoblje: 1. srpnja - 31 prosinca 2002.

Centar za mir, nenasilja i ljudska prava Osijek (2002), Progres Report Volonteri u izgradnji mira i zajednice za Izvještajno razdoblje: 1. srpnja 2003 - 31. prosinca 2003

Centar za mir, nenasilja i ljudska prava Osijek (2003), Naučene lekcije iz druge faze projekta Volonteri u izgradnji mira i zajednice (interni radni dokument).

Centar za mir, nenasilja i ljudska prava Osijek (2003), Evaluacijski izvještaj prvog TZT programa Edukacijske kuće (interni dokument, predan AED-u).

AED (2004) Procjena utjecaja LGI "Pružena ruka", Berak (interni radni dokument)

Centar za mir, nenasilja i ljudska prava Osijek (2003), Izvještaj o obavljenom treningu Okučani-Našice, 28.-30. 03.2003. (interni radni dokument)

Centar za mir, nenasilja i ljudska prava Osijek (2003), Sažetak izlazne strategija Centra za mir Osijek/Okučani, Studeni 2003 - veljača / prosinac 2004.

Centar za mir, nenasilja i ljudska prava Osijek (2003), Preliminarni evaluacijski izvještaj Centra za mir Osijek/Okučani (interni radni dokument za potrebe strateškog planiranja)

Škrabalo, Marina (2003). "Creating a Community-based Security Structure in Eastern Slavonia: The Center for Peace, Nonviolence and Human Rights, Osijek, Croatia" u istraživačkom izvještaju Documenting Impact of Community-based Peacebuilding in Croatia and the Post-Yugoslav region, poglavlje 4, International Policy Fellowship Program, OSI-Budapest, www.policy.hu/skrabalo

PRIMARNI IZVORI:

Bilješke s terenskog istraživanja 24.-2. - 1.3. 2004. , Jasmina papa i Marina Škrabalo

Ispunjeni upitnici mještana iz Tenje, ožujak 2004.

Ispunjeni upitnici samoprocjene sudionika TZT Volonteri u izgradnji mira i zajednice

Zapisnici sa sastanaka projektnog i programskog tima

Zapisnik s evaluacijskog sastanka edukativnog programa s Anom i Otto Raffai

Zapisnik s evaluacijskog sastanka edukativnog programa s Brankom Drabek i Amalija Krstanović